

Perica Domijan, prof.

Centar za jezike
Sveučilište u Dubrovniku
E-mail: pdomijan@unidu.hr

DUBROVAČKI ŽIDOVİ U SUDSKIM PROCESIMA 18. STOLJEĆA

PARVA DOMUS RAGUSA SED SUFFICIT ORBI
(Natpis iz 17. stoljeća)

UDK / UDC: 343.1:323.15](497.5Dubrovnik=411.16)“17“

JEL klasifikacija / JEL classification: K14

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno / Received: 30. lipnja 2015. / June 30, 2015

Prihvaćeno za tisak / Accepted for publishing: 17. studenog 2015. / November 17, 2015

Sažetak

Židovi u Dubrovnik pojedinačno i usputno dolaze tijekom 14. stoljeća, a u većem broju tek nakon protjerivanja iz zapadnih mediteranskih zemalja. U to vrijeme Dubrovnik postaje sve značajniji pomorsko-trgovački grad, važno središte posredničke trgovine između balkanskih zemalja u njegovu zaleđu i drugih jadranskih, pa i mediteranskih luka i tržišta. Od osnutka geta 1546. godine, njihovo stalno naseljavanje izazivalo je otpore i netrpeljivost, posebice vlasti i Crkve, no jačanjem udjela židovskih trgovaca u balkanskoj trgovini, mogućnost je integracije čak i postojala, ali vezana prvenstveno s gospodarskim interesima. Ipak, u usporedbi s drugim sredozemnim gradovima, i šire, Dubrovnik je bio jedan od gradova gdje su Židovi lakše i mirnije živjeli i radili. Početkom 18. stoljeća, uz dodjeljivanje stanova i redovito popisivanje stanovnika geta, pozornost Senata bila je usmjerena i na njihove sukobe koje je često morao rješavati dubrovački Kazneni sud. Istraživanje kriminaliteta u židovskom getu provedeno je na uzorku triju desetljeća 18. stoljeća (1711.-1720., 1751.-1760. i 1791.-1800.), u dva smjera: sukobi između samih Židova i sukobi u kojima su oni samo jedna strana u postupku, te frekvencija i sezonska

distribucija. Rezultati istraženih razdoblja pokazuju da su Židovi u većem broju predmeta tužitelji, a vrsta počinjenih djela su ona protiv života i tijela: fizički napadi s lakšim ozljedama i posljedicama. U nešto su manjem broju i djela protiv morala, običaja i ljudskog dostojanstva, to jest uvrede i klevete, te u najmanjoj mjeri djela iz koristoljublja, to jest krađe i prijevare u trgovini. Broj tih kaznenih djela s vremenom raste i u trećem desetljeću pokazuje najveći rast. Što se tiče učestalosti i godišnje razdiobe, njihov je maksimum u proljetnim i ljetnim mjesecima, svibnju i lipnju, a minimum je u listopadu. Donesen je i relativno malen broj presuda prema broju postupaka.

Ključne riječi: Dubrovnik, 18. stoljeće, Židovi, istraživanje kriminaliteta, sukobi, kazneni postupak.

1. UVOD

Kao i u mnogim sredozemnim gradovima tako se već i u renesansnom Dubrovniku susreću Židovi, većinom kao trgovci i novčari, a bilo ih je i u drugim zvanjima, primjerice liječnika, pjesnika, intelektualaca. U 14. stoljeću Dubrovnik je sve značajniji pomorski grad, važno središte posredničke trgovine između balkanskih zemalja u njegovu zaleđu i drugih jadranskih pa i mediteranskih luka i tržišta.

Znatan gospodarski razvitak Dubrovnika u prvoj polovici 15. stoljeća privlači sve više stranoga poslovnog svijeta u Grad, pa tako i Židove koji dolaze ponajviše preko južne Italije i zapadnih mediteranskih država odakle su ih prognali. U Dubrovniku obavljaju trgovačke poslove raznovrsnom robom i vode svoje poslovne sporove s drugim građanima i trgovcima.

Njihovo stalno doseljavanje početkom 16. stoljeća izazvalo je otpore, no značenje njihova udjela u balkanskoj trgovini dovelo je do dubrovačkih povlastica poduzetnicima i, konačno, 1546. godine, bile su propisane i odredbe o osnivanju geta. Zatvoreni prostor geta bio je tek središte zajednice; poslije sve više Židova živi i izvan njezinih zadanih okvira. U njoj je organiziran vjerski život, škole, bratovštine, ondje su se prikazivale kazališne i glazbene priredbe, ali su se događale i međusobne svađe i tuče. Gradska bi se vlast upletala i presuđivala tek kad sama židovska zajednica nije mogla naći rješenje.

Istraživanje kriminaliteta Dubrovačke Republike u 18. stoljeću u kojemu su sudionici dubrovački Židovi, provedeno je u Državnom arhivu u Dubrovniku. Cilj je rada pokazati kako su se događali sukobi u kojima su Židovi bili jedni od aktera ili jedini akteri, u kojim vremenskim razdobljima, te prikazati vrste kaznenih djela pojedinih sukobljenih strana. Također će se utvrditi na koji se način vodila kaznena politika prema Židovima i je li u tim sporovima i presudama bilo odstupanja u usporedbi sa sudskim postupcima prema lokalnom stanovništvu rimokatoličke vjere.

2. ŽIDOVU U DUBROVNIKU PRIJE OSNUTKA GETA

Budući da su veće židovske skupine postojale u južnoj Italiji u 12. stoljeću, moglo bi se pretpostaviti da su židovski trgovci već tada dolazili u doticaj s Dubrovnikom.¹ Pouzdanih dokaza za tu pretpostavku nema jer prve serije dubrovačkoga arhiva nastaju tek od prve polovine 13. stoljeća.²

¹ Miović, V. (2005.), *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546-1808)*. Dubrovnik - Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 7.

² Ibid., c. 1.

U 13., 14. i 15. stoljeću, prema historijskim ispravama, postoje židovske zajednice u dalmatinskim gradovima u koje se doseljavaju iz južne Italije.³ Glavna židovska središta bili su Split (sinagoga 1397.), Dubrovnik, te nešto manja Zadar i Rijeka. Židovi u Grad dolaze intenzivnije u doba oslobođanja od mletačke vlasti sredinom 14. stoljeća, u doba uspostavljanja odnosa s Osmanskim Carstvom i razvoja u jaku trgovačku luku što spaja Istok i Zapad.

Tijekom zadnjega desetljeća 15. stoljeća događao se najveći progon Židova iz Španjolske (1492.) i Portugala (1498).⁴ Raselili su se u Italiju, Osmansko Carstvo, Nizozemsku, države Apeninskog poluotoka, u mletačku Dalmaciju i u Dubrovačku Republiku. Oni su nazvani Sefardima (hebrejski naziv *Sefard* znači Pirenejski poluotok), a njihovi su potomci govorili *ladino*, s brojnim elementima španjolskog jezika. Neki se naseljavaju, a drugi odlaze preko Dubrovnika u osmansko područje na Balkanskom poluotoku. Godine 1498. dubrovačka vlada raspravlja o „novim Židovima maranima i kršćanima“.⁵

Ispočetka je većina Židova preko Dubrovnika samo prolazila na putu u Osmansko Carstvo jer su im dubrovačke vlasti raznim postupcima i odredbama jasno davale na znanje da nisu poželjni. Primjerice, 1502. godine dubrovački liječnik Moše Maralio pogubljen je na temelju optužbe za ritualno umorstvo, a 1515. Židovi su prognani iz Dubrovnika. Takvi postupci imali su više razloga. Dubrovčani su u to vrijeme bili tijesno povezani sa Španjolcima, koji su, kako je rečeno, svoju državu „očistili“ od Židova. Također, dubrovačke su vlasti Židove u početku smatrale nepoželjnom trgovačkom konkurencijom.⁶

Naseljavanje Židova u Dubrovnik konačno je započelo 30-ih godina 16. stoljeća, u vrijeme rata Prve svete lige protiv Osmanlija (1538./40.), kad je neutralna dubrovačka luka izvanredno poslovala.⁷

3. OSNUTAK GETA 1546. GODINE

Dubrovačke vlasti donijele su 1546. odredbu o osnutku židovskog geta⁸ koji su odlučile smjestiti unutar gradskih zidina u donjem dijelu Lojarske ulice (današnja Žudioska ulica). Židovska općina imala je vlastitu upravu i službe i u mnogim segmentima života funkcionirala je samostalno, što je osiguravalo

³ Stulli, B. (1989.), *Židovi u Dubrovniku*. Zagreb: Jevrejska općina Zagreb, NZMH i Kulturno društvo "Dr Miroslav Šalom Freiburger", 17.

⁴ Braudel, F. (1990.), *Civilizacije kroz povijest*. Zagreb: Globus, 51.

⁵ Silom pokrštavani Židovi ili oni koji su zbog svog opstanka prihvatili kršćanstvo, bili su sumnjivi i nazivani su novi *kršćani* ili pogrdno *marranos*. Dolazilo je do njihovih progona i inkvizicijskih istraga. Godine 1481. u Sevilli je više od 300 osoba osuđeno za maranstvo. (Ibid.)

⁶ Zahvaljujem prof. Vesni Miović na uputama i sugestijama.

⁷ Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 8.

⁸ Ibid., 11. Za ovo istraživanje obrađene su arhivske serije registra *Lamenta Criminalia* (dalje: *Lam. Crim.*), serija 50.3, Državnog arhiva u Dubrovniku (dalje: DAD). To su zapisnici u koje su se unosile tužbe i dokazni postupak. Podatci iz knjiga presuda istraženi su u svescima serije *Criminalia*, serija 16 (DAD). Više o tome Lonza, N. (1997.), *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 332.

njezinu homogenost, ali ju je dodatno izdvajalo iz gradske zajednice.⁹ Ulica je tada s gornje strane (na izlazu na ulicu Prijeko) zatvorena zidom, a s donje strane vratima koja su noću bila zaključana.¹⁰

Dubrovački su Židovi u getu imali sinagogu, vjerske škole, više bratovština. Samom zajednicom upravljala je osoba koja je ispočetka nosila naslov konzula. Od početka 17. stoljeća, umjesto naziva „konzul“, nalazimo „gastald“. Židovsko groblje bilo je u neposrednoj blizini gradskih zidina.

Židovi nisu bili građani Dubrovnika (*cives*) nego stranci (*foresterii, forenses*) koji su se nastanili (*habitatores*) u Dubrovniku. Tijekom 18. stoljeća počeli su dobivati status građanina. Počeli su kupovati i nekretnine (kuće), katkad s ograničenjima poput: „dubrovački Židov može imati u vlasništvu samo jednu kuću“.¹¹ Senat im je 1794. godine potvrdio prilično široku slobodu stanovanja, koja je zapravo već odavno trajala. No, s obzirom na to da im je ograničio prostor, odredba se može protumačiti i kao korak unatrag u odnosu prema njima. Naime, Senat im je dopustio da stanuju u kućama od ulice Prijeko naviše, to jest u svih četrnaest ulica iznad Prijekoga. Smjeli su stanovati i u kućama na južnoj strani Prijekoga koje su imale prozore okrenute samo prema toj ulici. Sudeći po popisu iz 1799., cijelo to područje, koje obuhvaća otprilike 1/6 Grada, dobilo je naziv: *Ghetto degl'Ebrei*.¹²

Snažan utjecaj Katoličke crkve u Dubrovniku tek se povremeno odražavao na položaj Židova i rezultirao donošenjem protužidovskih mjera. Primjerice, 1724. godine knjige Talmuda spaljene su na javnom trgu ispred stupa srama. Crkva je radila i na pokrštavanju Židova, no dubrovačke vlasti su se tome suprotstavljale: 1782. godine Senat je zabranio pokrštavanje Židova. Ta je zabrana ponovljena 1804. godine. I Osmansko Carstvo je u nekoliko navrata pokušalo zaštititi Židove u Dubrovniku zbog njihovih dobrih veza sa Židovima u Carigradu i Sarajevu.¹³ Naime, svugdje gdje su bili u vidokrugu osmanskoga svijeta, bolje su poslovali nego na drugim mjestima.

⁹ Janeković-Römer, Z. (1993.), *Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti*. Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, vol. 26, no. 1, 37.

¹⁰ Zatvoreni prostor u kojemu su se našli Židovi Venecije, prvi je put nazvan *geto* (*getto, ghetto, gheto*). Jedna od teorija o podrijetlu te riječi govori da je nastala od mletačkog naziva za ljevaonicu topova (*gietto*), koja se prvotno nalazila na prostoru mletačkog geta. U dubrovačkim arhivskim izvorima nalazimo i oblik *gietto* za *geto* (*Lam. Crim.*, sv. 6, f. 71: godina 1600.). Postoji još nekoliko teorija o nastanku riječi *geto*: tal. *borghetto* (malo predgrađe); hebr. *ghet* (odbacivanje, rastava); provansalski *gaita* (straža; prema pretpostavci da su izraz za mletački *geto* koji su čuvali četiri straže, uveli Židovi iz Provanse). (Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 20.)

¹¹ Stulli, B., *Židovi u Dubrovniku*, o. c., 22.

¹² Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 71.

¹³ Švob, M., Brčić, C., Podgorelec, S. (1994.), *Židovi u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na grad Zagreb*. Migracijske teme: časopis za istraživanje migracija i narodnosti, vol. 10, no. 1, 62. Dubrovačke su vlasti uvijek tradicionalno bile neraspoložene prema upletanju crkve u svjetovne poslove. Godine 1574. papinski vizitator u Dubrovniku izvještava da vlast „uzurpira jurisdikciju crkve i njezine ovlasti“ dopuštajući Židovima povlastice koje im je Tridentski koncil oduzeo. No, taj put po svemu sudeći, vlasti u Dubrovniku se oglašuju na crkvene pritiske i ne donose nikakve dodatne restrikcije prema Židovima. (Miović, V., *Židovski geto u dubrovačkoj Republici*, o. c., 23.) Ipak, generalno gledajući, Tridentski koncil i nije znatno otežao opstanak Židova u rimokatoličkoj Europi. Katoličko konfesionalno discipliniranje pojačalo je razgraničenja prema vjerski/vjeroispovjedno „drugima“, ali je stvorilo i pretpostavke za normiranje prakse „represivne tolerancije“ prema Židovima. Sama Papinska država tome je dobar primjer. Odnos svjetovnih vlasti posvuda pa i u Dubrovačkoj Republici bio je utilitarno uvjetovan, a to znači da je često bio i situacijske naravi. Inače, u više europskih država, Sveta Stolica nerijetko je bila tolerantnija prema Židovima nego svjetovne vlasti.

Popis Židova iz 1756. godine pokazuje da ih je tada u Dubrovniku bilo 171. U vremenu od 1758. do 1770. naselilo se još osam židovskih obitelji. 1782. godine popisano je 218, a 1807., kad je u gradu živjelo 6 564 stanovnika, popisano je oko 230 Židova. Zanimljivo je u usporedbi s tim istaknuti da je 1940. godine u dubrovačkoj općini živjelo 148 Židova, od kojih 87 u samom gradu.¹⁴

Za vrijeme francuske vladavine, iako je to teško reći, vladala je relativno „demokratska klima“, barem u tom smislu da je francuska vlast bila konfesionalno tolerantnija, posebice prema Židovima jer su inače bili zajednica koja je iznadprosječno podržavala francusku imperijalnu politiku. U Dubrovniku se otvaraju vrata geta, a 22. lipnja 1808. francuska vlada naređuje da svi stari zakoni koji ograničavaju građanska prava Židova prestaju vrijediti i da oni imaju ista prava kao i drugi građani u skladu s načelima Francuske revolucije *liberté, égalité, fraternité*.¹⁵

4. ODNOS ŽIDOVA I GRADA

Židovi su se uvelike bavili tranzitnom trgovinom. Djelovali su kao članovi trgovačkih društava, od kojih su neki živjeli u Osmanskom Carstvu (većinom u Sarajevu), drugi u Italiji, dok su oni u Dubrovniku imali ulogu posrednika.¹⁶ Sedamdesetih godina 16. stoljeća, među pedesetak dubrovačkih mešetara (*sensali*) bilo je 30 Židova.¹⁷

Što se tiče novčarskih poslova, čini se da su se Židovi u Dubrovniku bavili kreditiranjem jednako koliko i njihovi sugrađani. Jasnije se uočava njihovo mjenično poslovanje, kao praktičan način uspostavljanja i podmirivanja računa u smjeru Osmansko Carstvo – Dubrovnik – Italija. U tome je i dubrovačka vlada nalazila korist: dubrovački poklisari koji su nosili harač u Istanbul, neko su vrijeme (od konca 16. do 30-ih godina 17. stoljeća) tako dolazili do novca na licu mjesta, umanjujući rizik nošenja gotovine.¹⁸

Uz mešetare, u gradsku službu primani su još liječnici i knjigoveže.¹⁹ Baveći se sve više raznim obrtima, Židovi su se prilagođavali činjenici da je dubrovačka posrednička trgovačka luka sve više gubila na značenju. Kraj 16. stoljeća i cijelo 17. stoljeće vrijeme je velike ekonomske krize u Dubrovačkoj Republici.

Odnos Židova i Grada neprestano je varirao u skladu s politikom dubrovačkih vlasti, to jest u skladu s odnosima između vlasti i Crkve. Katkad su dubrovačke vlasti trebale naklonost Papinske kurije, pa su se zato donosile odluke

¹⁴ Stulli, B., *Židovi u Dubrovniku*, o. c., 85.

¹⁵ Ibid., 58.

¹⁶ Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 39.

¹⁷ Ibid., c. l.

¹⁸ Uočljivi su izuzetak pomorski zajmovi u koje su dubrovački Židovi u 18. stoljeću obilnije ulagali novac. Zajmove su uzimali dubrovački kapetani za opremanje brodova. (Miović, V. *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 39.)

¹⁹ Miović, V., *Židovski geto u dubrovačkoj Republici*, o. c., 24-27. Miović, V. i Selmani, N. (2007.), *Turska kancelarija i Acta Turcarum od vremena Dubrovačke Republike do danas*. Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, sv. 45, 248.

kao što su ograničavanje rada kršćanskih sluškinja i dojilja u židovskim domovima ili su tražile od Židova da nose posebni znak.

Drukčija vjera, zatvorenost i osobit način života židovske zajednice, zakonska ograničenja njihovih prava i nepovjerenje kršćana onemogućili su, kao uostalom i drugdje, potpuno uklapanje Židova u gradsku zajednicu i primanje dubrovačkoga identiteta. Jedna koherentna i jedinstvena zajednica, sa svim svojim određenjima i simbolima, bila je suprotstavljena drugoj, jednako koherentnoj.²⁰ Sukobi se događaju, dakle, unutar jedne marginalne dubrovačke skupine. Takve se skupine najčešće istražuju kao homogene, gotovo akonfliktne, te vrijedne istraživanja samo na relaciji većina - manjina, što je zapravo redovito pogrešan put.

Ipak, unatoč mučnim događajima i optužbama protiv Židova, koji pokazuju krhku i promjenljivu toleranciju prema njima, ocjenjuje se da su u Dubrovniku, u zadanim okvirima, živjeli slobodnije i bolje nego u mnogim drugim zemljama. Svjedoče to podatci o vraćanju na židovska imena prethodno drugdje pokrštenih Židova, a veliki pjesnik Didak Pir (Jacobus Flavius, Isaiah Cohen), pokršteni Židov, kojemu su dubrovačke vlasti povjeravale prevođenje trgovačkih ugovora s portugalskoga i hebrejskog na talijanski jezik, pjevao je o renesansnom Dubrovniku kao o mjestu koje mu je, pod stare dane, pružilo mir i spokoj:

Si tranquilla meae sedes optanda senectae,
Ante alias urbes sola Rhacusa placet.²¹

5. SVAĐE U GETU U 18. STOLJEĆU

Od osnutka geta, broj Židova u Dubrovniku stalno je rastao.

Rast je prvi put bio prekinut „montiranim“ procesom protiv Isaka Jeshuruna, optuženoga za ubojstvo dubrovačke djevojčice 1622. godine. Bio je ugledni trgovac²² i poznati čovjek koji je godinama živio među Dubrovčanima i možda mu je upravo ta činjenica presudila. Naime, osoba po imenu Marija Matkova, po svemu sudeći stvarni ubojica, nagovorena je da za počinitelja prijavi nekog Židova. Jeshurun je bio jedini čije je ime znala.²³ Vlasti su ubrzo Mariju Matkovu osudile na smrt a ona je uporno, do posljednjeg trenutka, tvrdila da ju je Jeshurun nagovorio na ubojstvo djevojčice.

Kako Jeshurun ni pod vrlo teškom torturom nije htio priznati zločin koji nije počinio, te, iako istrage nisu dovele ni do kakva traga, Jeshurun je proglašen krivim za podgovaranje na ubojstvo i osuđen na 20 godina tamnice. Nakon dvije godine je ipak bio pomilovan, ali morao je odmah napustiti Dubrovnik.

²⁰ Janeković-Römer, Z., *Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku*, o. c., 37.

²¹ Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 22.

²² Tadić, J. (1937.), *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*. Sarajevo: La Benevolencia, 121.

²³ *Ibid.*, 120.

Uspomena na Jeshuruna očuvala se u Dubrovniku vrlo dugo, zahvaljujući njegovom suvremeniku dubrovačkom rabinu Aronu Cohenu, koji je sastavio himnu o njegovim patnjama, patnjama i strahovanjima svih Židova. Himna se pjevala u dubrovačkoj sinagogi sve do Drugoga svjetskog rata, svake godine u mjesecu *tevetu*, kada se subotom čita odlomak iz Tore, *Vajhi*.²⁴

Nema sumnje da bi se Židovska općina i dalje širila da se 1667. godine nije dogodio razorni potres, u kojemu je poginula trećina dubrovačkih Židova (39). Nakon procvata Dubrovnika u 16. stoljeću, u 17. stoljeću dolazi do recesije i krize. Velika gospodarska i demografska kriza u Dubrovačkoj Republici počela je krajem 16. stoljeća i trajala je gotovo stoljeće i pol. Otvaranjem splitske luke, što potiče Venecija, dubrovačka gubi na značenju. Splitska luka privlači sve više trgovaca pa tako i Židove. Poslije, tijekom 18. stoljeća, broj im je u Dubrovniku ponovno porastao i njihova općina se u potpunosti oporavila. U to su vrijeme Židovi već stjecali dubrovačko državljanstvo (osobe koje nisu bile katoličke vjere nisu mogle dobiti državljanstvo, jedino su Židovi, uz katolike, imali pravo na svoju vjersku instituciju na području Republike), i kupovali nekretnine, širila se sloboda stanovanja, ali su vlasti povećale i neke namete.

Židovi su društvena skupina koju se u kaznenim registrima može pratiti izdvojeno. Naime, još od osnutka Židovske općine, među njenim pripadnicima često su izbijale svađe i sukobi, koje je, na njihov zahtjev, rješavao dubrovački sud. Nema sumnje da su tako postupali u situacijama kad sukob ne bi uspjeli riješiti sami ili uz pomoć upravnih tijela židovske zajednice. Zdur (stražar; posebni službeni glasnik) iz Kneževa dvora bi na vratima kuće u kojoj se nalazila sinagoga objesio upozorenje dubrovačkoga suda da ne smiju uznemirivati, zlostavljati i vrijeđati jedni druge pod prijetnjom kazne od dva mjeseca zatvora i 100 dukata. Donesena su i dva proglašenja: jednim se pozivalo na mir u sinagogi i zahtijevalo od gastalda da sudu prijavi izgređnike a drugim se upozoravalo i gastalde i ostale Židove da se moraju pridržavati propisa.²⁵

Tijekom 18. stoljeća Židovska je zajednica društvena skupina s osebnom slikom kriminaliteta. Trideset i jedna presuda koja se odnosi na Židove (1,3% svih presuda) dvostruko premašuje njihov udio u dubrovačkom stanovništvu (0,7%).²⁶ To, dakako nije odraz izrazitije kriminogenosti židovske zajednice, nego okolnosti da svi njezini pripadnici žive u gradu, što znači da i sva sitnija djela dolaze pred Kazneni sud: protiv Židova se vode postupci uglavnom zbog lakšeg ranjavanja, pljuskanja i uvreda, tuča i lakših krađa, a niti jednom zbog umorstva i ranjavanja s posljedicom smrti. Pozornost zaslužuje i okolnost da je od 31 registriranog predmeta, u njih 15 (48%) oštećenik također bio Židov, što židovsku zajednicu određuje kao skupinu izrazito endogenog kriminala.²⁷ Također je značajno da je jedino geto dostatno odijeljen od drugih dijelova grada kako bi se moglo nadgledati kretanje ljudi, te da zbog zatvorenijega načina života

²⁴ Ibid., 132.-133.

²⁵ Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 79.

²⁶ Udio je izračunan na temelju podataka iz francuskog popisa iz 1807. (Lonza, N., *Pod plaštem pravde*, o. c., 116.)

²⁷ Ibid., c. l.

samo među Židovima – od svih gradskih stanovnika – postoji dovoljna kohezija da se može ustanoviti sustav kolektivne odgovornosti²⁸, kao što se prakticiralo za dubrovačka seoska područja: 1780. godine, kad je Solomon Terni kažnjen vječnim izgonom iz Republike, Židovska općina je proglašena dužnom prijaviti njegov eventualni povratak, pod prijetnjom vrlo visoke kazne od 1 000 cekina.

Oni su također skupina za koju se može nedvojbeno utvrditi da je „posebno tretirana“. Naime ne samo da im je alternativna novčana kazna gotovo uvijek visoka²⁹ nego postoji i primjer da je iste godine kod istovjetnoga djela nežidovu jedan dan zatvora zamijenjen za 0,8 perpera, dok se od Židova tražilo dvostruko više. Nije moguće pouzdano odrediti je li to zbog njihova općenito boljega imovinskog stanja, ili je sud – što se čini vjerojatnijim – računao da će takvi iznosi biti skupljeni i plaćeni uz pomoć cijele židovske zajednice, koja se ponašala kao snažan kolektiv. Kolektivna se potpora vidi i kod Židova kojima su odmjerene prilično visoke globe, a bile su plaćane u relativno kratkim rokovima.³⁰

Sudske parnice koje su se vodile na dubrovačkom sudu, daju pojedinosti i o njihovu svakodnevnom životu, iako takva vrsta podataka uglavnom govori o njegovim negativnim stranama. Ne uočava se eventualna pristranost suda u sukobima Židova i drugih Dubrovčana, osim, kao što je već rečeno, izuzetak su više novčane kazne.

I presude koje se na njih odnose imaju posebne karakteristike: u 28 predmeta (90,3%) izrečena je kazna zatvora, no samo dva puta na dulje od šest mjeseci; u 20 predmeta uz zatvorsku kaznu ponuđena je i alternativna novčana (71,4% zatvorske kazne), koja je redovito odabrana i izvršena, unatoč visokim iznosima³¹; preostale su kazne novčane (tri puta) i kazne sramoćenja (jedanput uz primarnu i jedanput uz alternativnu). Zamjećuje se da samo jedna kazna pripada težima (kombinacija sramotne ophodnje, izlaganja na stupu srama, batiranja i dvomjesečnog zatvora), a da nema nijedne smrtne kazne, nekih drugih težih tjelesnih kazna, izгона, veslanja, vojne službe ni prisilnoga rada; čak su i zatvorske kazne većinom kratke.³²

Moglo bi se postaviti pitanje jesu li dubrovačke sudske vlasti iz nekog razloga vodile prema Židovima osobito blagu kaznenu politiku, ili oni jednostavno nisu činili najteža kažnjiva djela. Pokazalo se da je ova pretpostavka

²⁸ Ibid., 131.

²⁹ Ekvivalent jednog zatvorskog dana za Židove znao je biti izvanredno visok – šest perpera. Potrebno je pripomenuti da su dubrovačke vlasti i inače financijski iscrpljivale židovsku zajednicu; čak su im 1786. uvele godišnju taksu od 1 500 dukata. Da bi pokazala što lošijim stanje svojih članova, židovska Bratovština je uložila Senatu dvije žalbe. Naime, pretpostavlja se da je bilo nekoliko vrlo siromašnih obitelji koje nisu mogle plaćati pristojbe, ali ti se podatci ne mogu pouzdano utvrditi jer je u vrijeme Drugoga svjetskog rata stari židovski arhiv bio uništen. (Stulli, B., *Židovi u Dubrovniku*, o. c., 45.) Što se tiče također žalba na razne daće, poznato je npr. da se Samuel Ambonetti 1752. žali na visoku carinu i traži ispravak odluke carinskih organa, što Senat u potpunosti prihvaća (Ibid.)

³⁰ Svote koje bi se ukupno godišnje ubrale od novčanih kazna oscilirale su, dakako, ovisno o broju izrečenih i izvršenih osuđujućih presuda. Kretanje kriminaliteta, a još više učinkovitost pravosudnoga mehanizma i vođenje penalne politike, u različitim su omjerima utjecali na visinu sume koja bi se godišnje prikupila... Financijske efekte od novčanih kazna ne treba precejnjivati premda oni imaju svoje mjesto i ulogu u pokrivanju državnih rashoda. (Lonza, N. *Pod plaštem pravde*, o. c., 194.-195.)

³¹ Prema Židovima doista se vodila osobita kaznena politika, motivirana fiskalnim interesima. (Ibid., 283.-284.)

³² Ibid., 284.

točna, jer je zatvoreni stil života židovske zajednice bitno utjecao na sliku kriminaliteta. S druge strane, utvrđeno je da su Židovima redovito izricane visoke alternativne novčane kazne, koje su oni gotovo uvijek odabirali i izvršavali. Nije poznato da to nisu bili u stanju čak i u vrijeme krize krajem 18. stoljeća iako se može pretpostaviti da je ona zahvatila i židovsku zajednicu jer su se često žalili. Stanje „napetosti“ i porast broja sukoba koncem stoljeća mogao bi se objasniti i posljedicama cjelokupne društvene klime.

Zlodjela u kojima je dubrovački Židov bio počinitelj ili žrtva u odnosu prema drugom Židovu ili nežidovu, uglavnom se nisu razlikovala od ostalih kriminalnih radnja koje je rješavao dubrovački sud. Izuzetak su nedopušteni odnosi Židova s kršćankama.³³

Sredinom 18. stoljeća Židovi izvan geta činili su polovinu ukupnog broja dubrovačkih Židova, a krajem stoljeća dvije trećine. Vlasti ih više nisu tjerale na preseljavanje u geto, osim rijetkih izuzetaka koji su se neprihvatljivo ponašali: nakon što je Hajo Tolentino počinio više bludnih radnja, uglavnom s kršćanskim sluškinjama, suci su mu 1745. godine naložili da u roku od šest dana s obitelji iseli iz stana iznad Prijekoga i useli u geto. Nipošto ga ne smije napuštati noću, ne smije ići u kuće kršćana, osim plemića i građana. Ne poslušati li, slijedi mu šibanje i desetogodišnji izgon iz Republike. Hajo 60-ih godina više nije bio u getu, već je živio u ulici Petilovrijenci ispod Prijekoga. Po svoj prilici nastavio je s *praticom scandalosom* („skandalozna praksa“, npr. preljub) jer su ga suci 1764. opet potjerali u geto. Naglasili su da se iz njega više ne smije iseliti, pod prijetnjom kazne od 200 dukata.³⁴

Zbog takva odnosa sa sluškinjom Anicom Nikolinom, i Samuel Forte bio je osuđen na četiri mjeseca zatvora ili kaznu od 100 dukata. Izabrao je novčanu kaznu, a sluškinja je prošla mnogo gore: provedena je kroz Grad na magarcu. Jedan je sat bila vezana za stup srama. Dobila je 25 udaraca šibom i provela mjesec dana u tamnici. U nedopuštenim odnosima te vrste također je poseban primjer i dubrovačkoga plemića Ivana Šiškova Gundulića i Židovke Lune iz 1669. godine. Morao je dati 500 dukata za Lunin miraz, s tim da neće biti pušten iz zatvora dok se oko toga ne pobrine. I sam Senat odlučio joj je pomoći. Dodijelio joj je osam dukata mjesečno za uzdržavanje i novac potreban za izradbu odjeće.³⁵

Godine 1756. regulirana su mnoga pitanja židovske zajednice, osobito povezana s proširenjem geta, ali i ona u vezi s njihovim svakodnevnim životom (znak raspoznavanja, zalazak u kršćanske kuće i sl.). Između ostaloga, pod prijetnjom vrlo visoke kazne povremeno im je bio zabranjen i izlazak iz kuća noću, a u nužnoj potrebi trebaju tražiti pismenu dozvolu Kaznenoga suda koja vrijedi dva dana. U pogledu „bježanja od ruke pravde“, zanimljivo je spomenuti i instituciju crkvenoga azila koja je bila zastupljena u Dubrovniku. Za razliku od

³³ Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 82.

³⁴ *Ibid.*, 72.

³⁵ *Ibid.*, 82.

nekih europskih država koje su tada lišavale inovjerce te povlastice (Venecija), dubrovačke su vlasti dopuštale Židovima da se njime koriste, što su oni i činili. Abraham Campos je pobjegao *barabantima* (vojnicima) i pronašao utočište u crkvi Franjevačkoga samostana. Jakov Bugia skrivao se u crkvi Sv. Nikole. Obojica su bili optužena za prijestupe protiv Crkve. Židov Papo, 1701., optužen zbog tučnjave, i spomenuti Samuel Forte radi ljubovanja sa sluškinjom 1706., bježe u Dominikanski samostan. Redovnici su često pomagali tim izgnanicima da žive „u pritvoru“.³⁶

6. POKRENUTI KAZNENI POSTUPCI U RAZDOBLJIMA: 1711. - 1720., 1751. - 1760. I 1791. - 1800.

Među dokaznim sredstvima središnje mjesto pripada svjedočenjima. Prije ispitivanja svjedoka bi opomenuo sud da je obvezan govoriti istinu, a potom bi prisegnuo na način primjeren njegovoj osobi. Židovi su se zaklinjali na svoje obredne predmete: u izvorima se kaže „tacto calamo more Hebreorum“, odnosno „tacto tephelin more Hebreorum“.³⁷

Tako je početkom 18. stoljeća u getu rastao trs vinove loze. Posadio ga je Rafael Cohen. Vjerojatno se radilo o pokušaju proizvodnje manje količine *kosher* vina za obavljanje vjerskih obreda u obitelji Cohen. Taj je pokušaj nesretno završio: jedne noći 1713. godine u geto su se ušuljala trojica Dubrovčana i izgulila trs. Njihova je krivnja utvrđena tijekom opširne i temeljite istrage. Nije poznato koja im je kazna određena.³⁸ U ožujku 1713., Aron Rafaelov Cohen, pozvan je na sud kao svjedok u sklopu istrage o uništenoj lozi. Prisegnuo je na „hebrejski način“, rukom vjerojatno položenom na *jad*. Izjavio je da je loza rasla ispod prozora, poduprta prutima i trstikom, pričvršćena za zid užetom i čavlom.³⁹

Dubrovačka Republika u 18. stoljeću tipično je društvo *ancien régime*a. U njemu ima tragova različitih razdoblja, no ideologija kontinuiteta daje mu konačan biljeg. Ideologija kažnjavanja nije u Dubrovačkoj Republici nikada cjelovito formulirana, međutim iz vrsta kazni mogu se ustanoviti različiti ciljevi i polazišta kaznene politike. Svaka je kazna ne samo odgovor na učinjeno zlo nego i vrlo slojevita poruka.⁴⁰

Promjene kaznenoga sustava, koje su se odvijale na dulji rok, prelomile su se sredinom 18. stoljeća: ritualizirana i javna izvršenja otada postaju rjeđa, a posebice uzmiču i nestaju one kazne usmjerene na izazivanje tjelesne patnje

³⁶ Lonza, N., *Pod plaštem pravde*, o. c., 41.

³⁷ *Ibid.*, 225.

³⁸ *Lam. Crim.*, sv. 59, f. 212, 213-215, 218-221. (Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 84.)

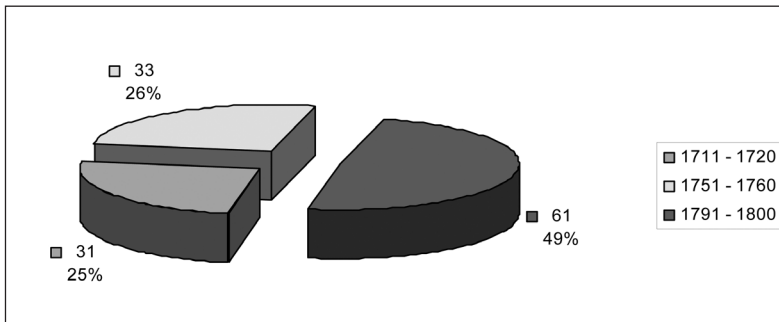
³⁹ *Ibid.*, 85. *Adi detto Aron Coen Ebreo fatto venire coram ut supra ammonito (?) giurato tacto calamo more Ebreorum et interrogato osservate questi due pruti se riconoscete di che vite siano. Risponde questi sono della vite mia che era piantata sotto le finestre della Casa e questo chiodo stava atacato al muro che riteneva con il spago la detta vite; anzi era sostenuta da una Canna...* (*Lam. Crim.*, sv. 59, f. 214v).

⁴⁰ Lonza, N., *Pod plaštem pravde*, o. c., 324.

i boli. Istovjetni proces se ocrtava i u drugim europskim državama Staroga poretka. Prodor prosvjetiteljstva zadržao se više na kulturnom planu i nije znatnije obilježio pravni i institucionalni poredak, pa tako ni kazneno-pravni sustav. Dubrovački kazneni postupak potvrdio je da se ritam promjena ne može pripisati samo utjecaju prosvjetiteljskih ideja već da ga treba postaviti u kontekst temeljnih i postupnih transformacija ljudskog društva i njegovih vrijednosti.⁴¹

Sukobi u Židovskom getu i izvan njega promatrani su u vrijeme triju razmatranih razdoblja na temelju sljedećih uzoraka: sukobi između samih Židova i sukobi u kojima su Židovi samo jedna strana u postupku, te učestalost i godišnja (sezonska) razdioba tih slučajeva. Podloga za ova razmatranja je istraživanje kriminaliteta i postupaka pred Kaznenim sudom u Dubrovniku u 18. stoljeću i obuhvaća uzorak od 9 349 kaznenih postupaka iz tri odabrana razdoblja. Predmeti su klasificirani prema vrsti i prema skupinama kaznenih djela. U prvoj dekadi (1711. - 1720.) obrađeno je ukupno 2 220 kaznenih postupaka, u drugoj (1751. - 1760.) 2 892, a u trećoj (1791.-1800.) ukupno 4 237 kaznenih postupaka.

Dakle, od cjelokupnog broja od 9 349 sudskih procesa, u pogledu sukoba u kojima su sudjelovali dubrovački Židovi, u prvom desetljeću pokrenut je 31 postupak (25%), u drugome 33 postupka (26%), a u trećemu desetljeću 61 postupak (49%). – (grafikon 1.)

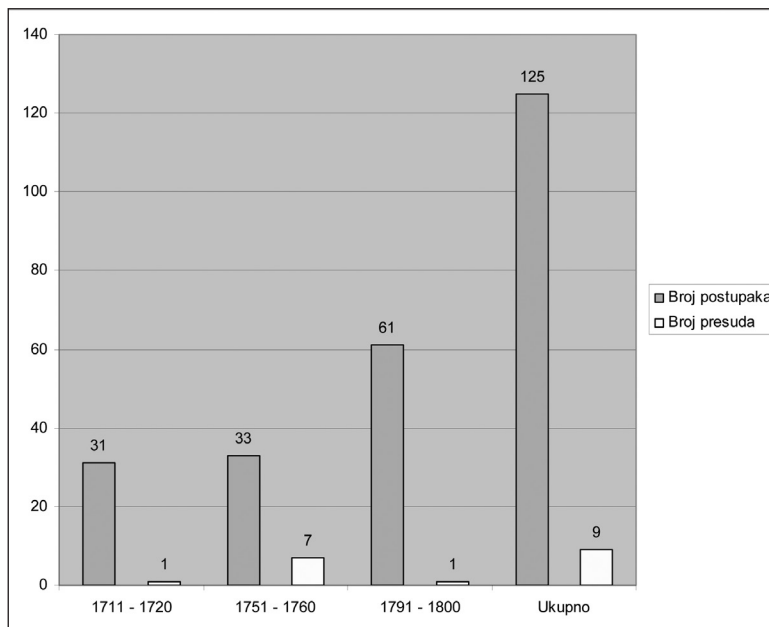

Grafikon 1. Broj postupaka podijeljenih prema razdobljima

Izvor: *Lam. Crim. sv. 57-72, 115-135, 195-215.*

U sva tri razdoblja Židovi su većinom tužitelji, što je i inače karakteristično za sudske procese koji se odnose na grad Dubrovnik i njegove strane građane. Naime, detaljnija raščlamba prvoga razdoblja pokazuje sljedeće rezultate: od 31 postupka, Židovi su u odnosu prema samim Židovima i drugim građanima tužitelji u 24, a u sedam postupaka tuženici. Donesena je samo jedna presuda. U drugome razdoblju, od 33 predmeta, Židovi su ukupno u njima 26 puta tužitelji, a u sedam tuženici. Doneseno je sedam presuda. U trećoj dekadi, u 61 pokrenutom postupku, Židovi su u njih 47 tužitelji i u 14 tuženici. Donesena je jedna presuda. (grafikon 2.)

⁴¹ Ibid., 328.

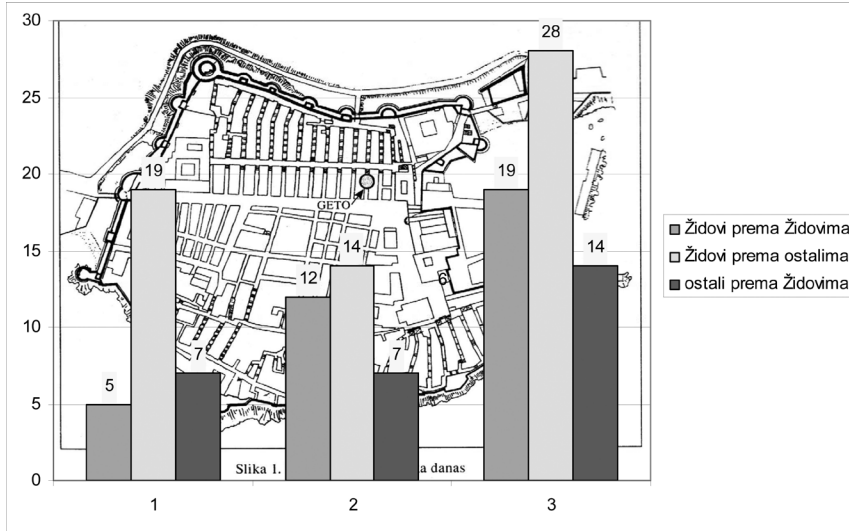
Grafikon 2. Broj donesenih presuda

Izvor: Lam. Crim. sv. 57-72, 115-135, 195-215.

Ukupan broj kaznenih djela u sva tri razdoblja je 125 - od toga 97 onih u kojima su Židovi tužitelji i 28 tuženici. Odmah se uočava da broj kaznenih djela s vremenom raste (grafikon 3.). Najveći broj postupaka pokrenut je u zadnjoj dekadi, a budući da se uglavnom radi o lakšim djelima kazneno-pravnoga karaktera, može se utvrditi da broj takvih djela s vremenom raste i slijedi opću liniju kriminaliteta. Nasuprot tomu, a i prema statističkim pokazateljima, broj teških kaznenih djela s vremenom pada. Naime, kretanje kriminaliteta u Dubrovniku u 18. stoljeću pokazuje vezu između zločina i društvene situacije. Početkom stoljeća, još uvijek u vrijeme krize, rastao je broj teških kaznenih djela (ubojstva, krađe), a u vrijeme pozitivnih očekivanja, opadao. Nasuprot tomu, lakši oblici nasilja u krizi su prolazili nezapaženo, a nakon izlaska iz krize lakše su dolazili pred sud. U promatranim razdobljima doneseno je ukupno devet presuda, što je relativno malo prema broju predmeta. Četiri su postupka vođena *ex officio* iako se nije dogodilo ubojstvo ni smrtonosno ranjavanje, gdje su norme izričito nalagale sudu da postupi „po službenoj dužnosti“. Zapravo, u dubrovačkim propisima, a još manje u sudskoj praksi, nije postojala iscrpna razdioba kada se postupak pokreće privatnom tužbom, a kada oficijozno.⁴² Iz uobičajene zapisničke formule oficijoznoga pokretanja postupka često se i ne razabire tko je suce informirao o

⁴² Lonza, N., *Pod plaštem pravde*, o. c., 212.

djelu: „Budući da su gospoda kazneni suci saznali[...] pokreće se ovaj postupak da bi se spoznala istina [...]“⁴³.

Grafikon 3. Analiza rezultata sukoba svih triju desetljeća

Izvor: *Lam. Crim.* sv. 57-72, 115-135, 195-215.

Postavlja se pitanje ipak zašto kriminalitet ovoga tipa kontinuirano raste tako da se potkraj stoljeća broj postupaka gotovo udvostručio. Jedan od logičnih odgovora bio bi i da se i gradsko i seosko stanovništvo s vremenom povećava, a za sitnije verbalne delikte ili fizičke napade bez ozbiljnijih posljedica lakše je pokrenuti pravosudni mehanizam nego za teže procese. Štoviše, promjene stanja kriminaliteta bitno utječu na djelovanje pravosuđa pa čak i na pad težih kaznenih djela. Naime, takvi su se lakši predmeti u prvoj polovici stoljeća mogli rješavati i nagodbama bez nekoga većeg angažiranja suda. U drugoj polovini, pak, kako se i dubrovački sud „modernizirao“ (iako su *gospari* govorili da je „prije sve bilo bolje, ali ih vrag još nije odnio!“), novi europski *esprit* postupno prodire u sve segmente društveno-političkoga života, pa i u pravosudni sustav. Novi način nalaže i novi pristup rješavanju sporova preko suda tako da odjednom tužba kao da dobiva svrhu „pritiska radi nagodbe“. Drugim riječima, institucija postaje na neki način „kompetentnija“ i preuzima predmete koji su se do tada prepuštali izvansudskim odlukama. Vjerojatno je i to jedan od razloga smanjenju težih zločina iako se njihov broj nije umanjio, zbog „straha“ od autoriteta moći nego prije radi nekih kompromisnih, pa i licemjernih rješenja pri tretmanu osuđenika, a u to vrijeme se više nisu izvršavale ni najdrastičnije kazne.

⁴³ „Essendo venuto a notizia delli SS. Giudici del Criminale, qualmente...onde per venire in cognizione della verità si forma il presente processo...“(pr. *Iz Lam. Crim.*, sv. 191, f. 84). *Ibid.*, 211.

S druge strane, evidentan razvoj sudstva ne znači i veće povjerenje građanstva u njegov rad i učinkovitost. Konac 18. stoljeća je vrijeme početka procesa demografske tranzicije. Broj je stanovnika rastao, smanjile su se stope smrtnosti i očitovali se pozitivni učinci razvoja: brodarstvo i trgovina su oživjeli, ponovno su se otvarali konzulati diljem Sredozemlja. I sudski sustav, koliko god bio „napredan“, u takvim se okolnostima revitalizira i na neki način kao da se natječe sa samim sobom, pa u određenim periodima čak postaje i nemaran. To se najbolje vidi u nerazmjeru tempa suđenja i donošenja presuda te donošenja presuda i izvršenja. Apsurdi su bili još veći tamo gdje bi za teže delikte sud odlagao rješavanje na neki dulji rok, a bio je prilično žuran u banalnim primjerima gdje je eventualno bila dostatna isprika ili oprost.

7. VRSTE KAZNENIH DJELA, UČESTALOST I GODIŠNJA RAZDIOBA IZVRŠENJA

U sva tri istražena razdoblja može se uočiti da je većina počinjenih djela kazneno-pravnoga karaktera, kvalificirana kao djela protiv života i tijela: fizički napadi s lakšim ozljedama, samo jedno teže ranjavanje kamenom nastalo u tuči između dvaju Židova (4. siječnja 1720. vještačio Nikola, pomoćnik Florija, brijača)⁴⁴, te prijetnja premlaćivanjem Rubena Ambonettija prema Samuelu R. Valenzinu (11. svibnja 1791. napao ga rekavši mu da je ubojica i prijetio da će mu slomiti kosti).⁴⁵

Na drugome su mjestu djela protiv morala, običaja i ljudskog dostojanstva, to jest uvrede i klevete, a najmanje djela iz koristoljublja: krađe i prijevare u trgovini, te nepovrat duga i utaja.

Što se tiče djela građanskopravnoga karaktera, najmanje su „practicirana“ u getu, a to su poneke štete na stvarima i posjedu, neplaćena roba, neplaćanje odštete i najamnine.

Kod kvalifikacije djela kao „postupci nedovršeni iz pravnih motiva“ (nema protupravnosti, negativan je ishod dokaznoga postupka) treba spomenuti i dva samoubojstva u getu, dva tragična događaja, koja je također rješavao dubrovački sud. U ožujku 1712. netko je prijavio da Isak Papo leži u svom stanu, na umoru, otrovan. Istraga je pokazala da se sam otrovao, što je i on potvrdio. Pojedini stanovnici geta tvrdili su da je to učinio nakon svađe sa suprugom Rahel.⁴⁶ Oko dvije i pol godine zatim, 6. prosinca 1714. dubrovački sud dobio je prijavu da je Rahel, supruga pokojnog Papeta, kako su ga zvali, pala s krova svoje kuće i poginula. Služkinja je posvjedočila da je Rahel tih dana tugovala i zbog bolesti svoje kćeri, supruge Abrahama Camposa. Kata Ivanova je rekla: „Jutroske, bivši me molio Abraham Campos da mu postojim oko žene svoje nemoćne koja je

⁴⁴ *Lam. Crim.*, sv. 72, f. 50v

⁴⁵ *Lam. Crim.*, sv. 196, f. 168

⁴⁶ *Lam. Crim.*, sv. 58, f. 193-203

kći Raklina [...] nijesam je našla doma (Raklu), nego u Tolentina. Kako je došla doma sjela je na stočić i očima sved treptila, ja je upitah što ti je, na što mi nije odgovorila nijedne riječi, utoliko ja nastojeći oko nje kćere nemoćne, skočila je sa stočića i otrčala *delongo* u ognjište, i kako je gori uzišla, *quasi delongo* čuh bubnut nješto na tle na ulici u Geti, i čula sam rijet se doli – pala je Rakle Papova – tad sam i ja izišla na funjestru, i videla konfuzijon doli, sišla sam tadarice i videla Raklu mrtvu na ulici, po obrazu krvavu, i potom tega Žudjeli su je uznijeli gori u kuću. Rakle bi govorila: „Jaoh, moja kći, veće sam izgubila svakoga.“⁴⁷

Budući da su pravne norme stupnjevale djelo prema tome je li potekla krv ili nije, kao i je li rana opasna po život, liječničko je vještačenje moralo kompetentno odgovoriti na te upite. S obzirom na podjelu poslova između liječnika, za vještačenje trauma bili su zaduženi ranarnici (kirurzi). Pri sumnji na trovanje, vještačili su liječnici (fizici) ispitivanjem sumnjive tvari, a eventualno i pokusom na životinjama.⁴⁸

Na dubrovački sud često su dospijevale i pritužbe koje se tiču i čistoće geta. Tamošnji stanovnici stalno su optuživali jedni druge zbog izbacivanja otpadaka i prljave vode na ulicu. Tako 6. ožujka 1719. Salvatore Levi Mandolfo tuži Zaharija Cohena da mu je „premao vrata šporkecom“.⁴⁹ Ako se zna da je svatko u getu imao pravo na nadogradnju široku pola ulice poviše koje se nalazila, nije teško dočarati u kakvoj su zagušljivosti živjeli njegovi stanovnici. Polovina takvih tužbi uložena je u ljetnim mjesecima (srpanj), kad se cijeli grad gušio od vrućine, a stanovnici tražili spas na prostorima predgrađa.⁵⁰

Ipak, istraživanja su pokazala da je najveći broj postupaka u kojima su sudjelovali Židovi, bio pokrenut u mjesecu svibnju, nešto manji u lipnju, a najmanji broj u rujnu i listopadu. U nekim drugim okolnostima, na primjer za seoska područja ili bližu okolicu, u sva tri vremenska razdoblja maksimalan broj postupaka je pokrenut u mjesecu srpnju. Jedan od najvjerojatnijih razloga za to jest činjenica da su Židovi gradsko stanovništvo čiji se društveni život i aktivnosti već u proljetnim mjesecima intenziviraju, pa je bila veća mogućnost za porast kriminaliteta i tužba, a i s ljepšim danima bliže im je „izać“ na dvor i učinit' lamenat, prije velike tiske sa sela i okolice“. Ako pretpostavimo da se gradski život manje povodi za smjenama godišnjih doba, a da seosko društvo, koje je bilo znatno brojnije, izrazitije slijedi prirodne cikluse, čini se vjerojatnim da su oscilacije povezane i sa zbivanjima na selu. I u mjesecu svibnju, to jest u kasno proljeće poljski radovi se smanjuju, a ljudi su više okrenuti društvenome životu. S druge strane, krajem kolovoza i u rujnu bere se ljetina, radovi su iscrpljujući, pa ostaje manje vremena i energije za druge aktivnosti⁵¹ (grafikon 4.).

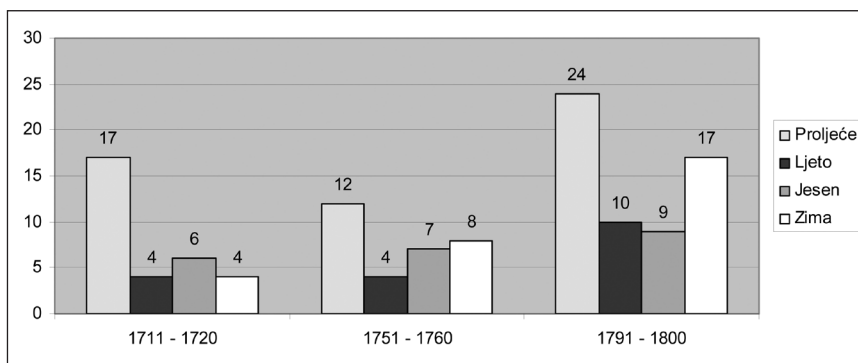
⁴⁷ *Lam. Crim.*, sv. 63, f. 12v-13v, 16v-18

⁴⁸ Lonza, N., *Pod plaštem pravde*, o. c., 230.

⁴⁹ *Lam. Crim.*, sv. 7, f. 50v

⁵⁰ Miović, V., *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici*, o. c., 84.

⁵¹ Lonza, N., *Pod plaštem pravde*, o. c., 261.

Grafikon 4. Analiza rezultata sukoba prema godišnjim dobima

Izvor: *Lam. Crim. sv. 57-72, 115-135, 195-215.*

S pravnoga aspekta, ako se na sva tri vremenska uzorka pokrenuti postupci zbroje po mjesecima, može se vidjeti da su frekvencije prilično ujednačene, a kao što je rečeno, kod Židova dva puta godišnje odstupaju: u svibnju i listopadu. Taj pad u rujnu može se objasniti i sudskim praznicima jer stranke znaju da se u tom razdoblju njihov predmet neće pokrenuti dalje od tužbe; međutim ni u listopadu ne dolazi do nekoga bitnog pomaka, pa tu pretpostavku valja odbaciti.⁵²

Što se tiče donošenja presuda, postojala su dva razdoblja u godini kad ja sudstvo intenzivnije radilo i dovršavalo postupke, a to je bilo od veljače do kraja lipnja, i u prosincu. Nasuprot tomu, u siječnju i od srpnja do kraja studenoga vrlo su se rijetko donosile presude, što je rezultiralo gomilanjem presuda potkraj godine. Budući da su se tužbe podnosile prilično ravnomjerno tijekom godine, takav je tempo presuđivanja bio uzrokovan „zastajanjem“ sudačkog aparata, vjerojatno zbog isteka mandata sudačkoga kolegija.⁵³ I za dubrovačke Židove, iako je riječ o malome broju, padovi i usponi kaznenih presuda ne pokazuju neki trend, već osciliraju.

U društvima Staroga poretka kakvo je dubrovačko 18. stoljeća, državna vlast, u ovom bavljenju sudska, vrlo se često ne zaokuplja pojedincem, nego više grupom koja ga okružuje. U tom smislu postoje mnoge podudarnosti između „židovskih“ fizičkih napada, uvreda ili psovka sa seoskom kolektivnom odgovornošću. Iako je u gradu učestalost zločina ravnomjerna, i ta činjenica bitno razlikuje urbani i ruralni svijet, isti se fenomen ne može pripisati i na židovski geto u usporedbi sa seoskom zajednicom. Te sredine funkcioniraju „transparentno“ i na neki način kontroliraju individualizaciju kolektivne sankcije.⁵⁴ S druge strane, takva je zajednica bila i brojčano mala u usporedbi sa „svijetom“ izvan nje i imala je svoje norme ponašanja, koje su se često kršile jer potpuna pripadnost nije mogla biti moguća. Biti na marginama, dio je zakonitosti njihove svakodnevice.

⁵² Ibid., c. 1.

⁵³ Ibid.; 64.

⁵⁴ Lonza, N., *Pod plaštem pravde*, o. c., 323.

U smislu promatranja kriminaliteta u ovim razdobljima zanimljiva je teza da se ritam zločina poklapa s ritmom vegetacije.⁵⁵ Ovdje bi se mogla uklopiti i Braudelova koncepcija o „dugom trajanju“ (*la longue durée*) i naoko „nepomičnoj povijesti“ (*l'histoire immobile*) koja uzrokuje sve poremećaje ali i ravnotežu. Drugim riječima, sve te mijene se događaju kroz dugo vrijeme, dok se strukture i mentaliteti uglavnom bitno ne mijenjaju. I svi procesi akulturacije, asimilacije i integracije mogu izbrisati neke tragove u svijesti doseljenika, no spomen o njihovom podrijetlu nikad nije izbrisan. U kontekstu interpretiranja njihovoga „kriminogenog“ ponašanja, i tu okolnost svakako treba uzeti u obzir.

8. NOVČANE I ZATVORSKE KAZNE

Dubrovački zatvori bili su smješteni u kompleksu zgrada Kneževa dvora i Vijećnice, pod istim krovom s najvažnijim institucijama vlasti. Dok se u većini europskih zemalja zatvorska kazna pojavljuje tek u 16. stoljeću, u Dubrovniku zatvor (tamnica) već od početka 15. stoljeća postaje sve važnijim dijelom kaznenoga sustava.⁵⁶ Unatoč konzervativnomu *imageu* koje ima Dubrovačka Republika, to ipak nije društvo utemeljeno na feudalnom sustavu (iako je feudalitet kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka nezamisliv bez gradova), već *imaginarij* prožet trgovačkim duhom gdje se sloboda kretanja, vrijeme i novac prožimaju kao međuzavisne vrijednosti.

Dubrovačka Republika od svoga osnutka živjela je stoljećima u vrlo opasnom geopolitičkom okruženju, no, a to je već *stereotip*, svojim vještom diplomacijom i politikom uspjela je održati svoj integritet. Istraživanja teških zlodjela, primjerice ubojstava, pokazuju da njihov broj naglo pada već nakon prvih desetljeća 18. stoljeća, što se može povezati s općom, a posebno pograničnom stabilizacijom prilika. I nakon sredine stoljeća udio umorstava u ukupnom kriminalitetu spušta se ispod desetine predmeta a snižavanje učestalosti nasilne smrti uklapa se u općeeuropski trend smanjenja teških nasilničkih zločina.⁵⁷ Teoretsko objašnjenje spomenutoga tranzicijskog procesa formulirano je na tragu radova N. Eliasja i njegovih sljedbenika o „ekonomiji nagona“ i jačanju samokontrole kao dijelova vrlo složenoga, postupnog „procesu civiliziranja“ koji se protegnuo od srednjega vijeka u moderno razdoblje.⁵⁸ Ovdje doduše, ne mora biti riječ o linearnome procesu jer „ekonomija nagona“ ne znači uvijek da je nasilja u društvu manje. Naprotiv, logikom „vojne revolucije“, nasilja može biti i više nego u ranijoj prošlosti. Ratovi su do 18./19. stoljeća sve razorniji, a ljudski gubici sve veći. Međutim, dubrovačka povijest ipak je „dručkija“ od oko 1718. do 1788. godine.

⁵⁵ Ibid., 261.

⁵⁶ Ibid., 325.

⁵⁷ Ibid., 324.

⁵⁸ Ibid., c. I. (Vidi: Elias, N. (1992.), *Il processo di civilizzazione* (prijevod djela: *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische un psychogenetische Untersuchungen, I-II*). Bologna: 339-355, Spierenburg, *Spectacle: IX*)

I u dubrovačkoj građi uočava se postupni pomak od fizičke agresije prema verbalnoj ili simboličnoj. U tri promatrana razdoblja sukoba u kojima su sudionici dubrovački Židovi, u većini su počinjeni fizički napadi s lakšim posljedicama, te „verbalni delikti“ tipa uvrede i klevete, poneka psovka i *grube* riječi, primjerice „*jebeni jarac*“, „*kurva žudioska*“, „*Čifut*“, „*kurvina Ghetta*“ i sl., za što su se određivale zatvorske kazne, uglavnom kratkoga trajanja, od nekoliko dana do dva tjedna.

U postupku od 12. siječnja 1719., primjerice, tužiteljica Kata Petrova Bagešica vidjela je kako optuženi Mijo Franov iz Pila *strapacava* Natana Žudjela i Vlahe s brda: „Rekla sam iz milosrđa, premda je Židov, nema smisla tako ga maltretirat“, a zatim ju je optuženi počeo vrijeđati rekavši više puta: „Jeb’o ti vjeru i dušu, ti si kurva žudioska i vlaška“, i pošao na nju, ali se ona povukla u kuću.⁵⁹

Također jedan primjerak uvrede od 25. listopada 1720. Obučar Petar Jozov „skarpelin“, tuži u ime svoje supruge Marije, koja je bila pokrštena Židovka, Anicu, kćer vojnika Ivana Dole. Tvrdi se da ja Anica Mariju uvrijedila *grubim* riječima na račun njene vjere i morala: „Smrdeća Ghetto žudioska, da si bila dobra Žudioka, ne bi danas bila krstjanka.“⁶⁰ Anica odgovara protutužbom pet dana zatim te tuži Mariju da ju je uvrijedila riječima: „Kurvina Ghetto, ‘ko te naučio kupovat’ što sam ja kupovala?“, a Anica je odgovorila: „Ja Ghetta nijesam, ti si se u njoj rodila.“ Marija je zatim uzvratila: „Nijesam se ja penjala vlasteli uz funjestru kako i ti!“⁶¹

Međutim, najčešća kombinacija kazne, jest ona u kojoj je primarna kazna zatvorska, a alternativna novčana. Osuđenik je mogao u roku od osam dana odlučiti hoće li radije izvršiti alternativnu kaznu ili pak prihvatiti onu koja je određena kao primarna, a ponekad se čak dopuštalo da u izvršenju kombinira obje. U praksi 18. stoljeća u dvotrećinskom broju izbor je padao na novčanu kaznu kao manje tegobnu. Budući da je dubrovačkim vlastima više odgovaralo ubrati novac nego osuđenika držati u zatvoru, sud se trudio da što realnije procijeni koliko zamjensku svotu može tražiti.⁶²

Novčane kazne u Dubrovniku u 18. stoljeću izicale su se u efektivnim novcima: dukatima, cekinima i talirima, te u perperima, koji su od davnine bili jedini obračunski novac. Već je rečeno da su novčane kazne i globe za Židove bile visoko odmjerene jer je sud nastojao procijeniti imovinsko stanje, društveni status osuđenika i mogućnost da se skupi tolika svota. Kazneni sud bio je manje opterećen od građanskoga i mogao je brže riješiti određeni predmet. Nominalno je imao šest članova, ali budući da pravilo o kvorumu ni za jednu procesnu radnju, pa ni donošenje presude, nije tražilo više od četvorice, u 18. stoljeću se i ne bira više od četiri suca. Suci su morali pripadati različitim rodovima kako bi se

⁵⁹ *Lam. Crim.*, sv. 70, f. 105v

⁶⁰ *Lam. Crim.*, sv. 72, f. 152v

⁶¹ *Lam. Crim.*, sv. 72, f. 153v

⁶² Lonza, N. *Pod plaštem pravde*, o.c., 190.

sprječila oligarhijska koncentracija moći na jednoj od važnijih funkcija u državi (npr. Gozze i Sorgo čak su pripadali različitim vlasteoskim slojevima).⁶³

U jednoj „kombiniranoj“ presudi, primjerice, od 7. prosinca 1753., optuženik Antun Kiriko, krojač, mora se prijaviti u roku od osam dana i ostati dvadeset dana u zatvoru s tim da još mora platiti Židovu Anđelu Terniju štetu koju mu je učinio potrgavši rukav njegove svečane odjeće (a tu su još i neki drugi troškovi). Inače, analizirajući „srednje razdoblje“, i Anđelo Terni se spominje nekoliko puta i kao tužitelj i tuženik, već poznat sucima jer je imao svoj *dossier*.⁶⁴ Kao tuženik, u jednom drugom predmetu mora ostati 15 dana u zatvoru ili platiti jedan cekin u gotovini za popravak puta u Konavle, počevši od sela Solina u Župi dubrovačkoj prema Humcu, a prvu ili drugu kaznu mora izvršiti u roku osam dana pod prijetnjom dvostruke kazne.⁶⁵

Spomenuta presuda *fatta* (izvršena) 7. prosinca 1753. epilog je sudskoga procesa od 6. prosinca 1753.,⁶⁶ u kojem je krojač Antun Kiriko fizički napao Židova Anđela Ternija, zadavši mu nekoliko udaraca šakama i uvrijedivši ga nepristojnim riječima. Na suđenju je svjedočio Frano Cattagna rekavši da je tog jutra radio u svojoj trgovini i čuo uzvike ispred *butige* Anđela Ternija. Pogledao je van i vidio da Antun Kiriko prijeti šakama Anđelu te se postavio između njih da ih razdvoji, što mu je trenutačno i uspjelo, ali je opet Kiriko nasnuo na Anđela, a Cattagna ga je odgurnuo rekavši mu da će ga Terni tužiti. Zatim je Kiriko izgovorio Anđelu još nekoliko uvredljivih riječi i raspapao mu cijeli rukav s odijela. Taj je prizor vidjelo još nekoliko ljudi koji su se našli na trgu. Motiv je tučnjave bio taj što je Kiriko izmislio da je zbog Anđela, Maškarićev sin iz njegove trgovine uzeo odijelo i dao ga Curiću. Radi toga je Anđelo doveo toga Maškarića da kaže da on (Anđelo) nije kriv.

9. PRILOZI ISTRAŽIVANJIMA SVADA U GETU

9.1. Parnice u kojim su Židovi tužitelji i tuženici

Ovdje navodim slučajeve i postupke već spomenutih karakterističnih kaznenih djela u kojima su sudjelovali dubrovački Židovi a koji su se događali u promatrana tri desetogodišnja razdoblja: 1711.-1720., 1751.-1760. i 1791.-1800.

⁶³ Ibid., 43.

⁶⁴ “Antonio Cirico Sartore sent.za, debba stare giorni vinti continui in una delle prigioni di Palazzo con porte serrate nella quale debba presentarsi in termine di giorni otto sotto pena del doppio e che debba dare e pagare ad Angiolo Terni Ebreo per il danno della manicha della velata straccatali, e per l'altre spese occorseli, tanto, quanto sarà terminato dai SS. Giudici del Criminale[...].” (*Criminalia*, sv.7, f. 18v)

⁶⁵ “Angiolo Terni Ebreo sent. debba stare giorni quindici continui in una delle prigioni di Palazzo con porte serrate, ovvero debba dare e pagare zechini uno in cont. d'applicarsi per l'accommodamento della strada di Canali incominciando dal Casal di Soline di Breno inverso Humaz e che debba mettersi ad eseguire o l'una o l'altra in termine di giorni otto sotto pena del doppio che paghi al[...].” (*Criminalia*, sv.7, f. 57v)

⁶⁶ Adi 6 .xbre 1753. Angiolo Terni Ebreo f. q. c. Antonio Cirico dicendo qual.: poco fa il detto querel. mi assali in mia botega havendomi ingiurato con parole improprie, mi ha dato ancora molti pugni... (*Lam. Crim.*, sv. 121, f. 76r; sv. 121, f. 76v; sv. 121, f. 77r)

U prvome desetljeću pronađeno je pet tužbi u kojima su Židovi dvije suprotstavljene strane, u drugome 12, a u trećem 19. Dajem samo poneke primjerke jer se kazneno djelo iste vrste ponavlja više puta.

U parnici koja je pokrenuta 1. svibnja 1715., Izak Nahes, sin Abrahamov, tuži Mojsija Bona (Buena) za fizički napad pri čemu je pretrpio lakše fizičke ozljede. Prema riječima Izaka Nahesa, Mojsije Bono ga je jedan dan ščepao za uši i digao sa zemlje pri čemu je doživio veliki bol i neugodu te pretrpio sramotu zbog čega je tužio Mojsija.⁶⁷

Dana 8. listopada 1714. došlo je do svađe između Židovke Perle, žene Lazara Fermija, i Lucije, sluškinje Samuela Maestra. Tuženica nije Židovka, ali je služila kod Židova Samuela pa je i on ovdje posredno bio odgovoran za ponašanje svoje sluškinje. Lucija je Perli rekla: „Čifute“, što ju je razljutilo i uvrijedilo te se odlučila na tužbu. U njeno je ime na sudu kao njen zastupnik svjedočio muž Lazar. I iz ovog primjera također možemo vidjeti da se gotovo stalno opetovana zabrana Senata Židovima da drže kršćansku poslugu nije dosljedno poštovala.⁶⁸

Salomom Luzena i njegov sin Samuel, koji je tada bio *gastald* geta, tuže 6. svibnja 1752. Izaka Mandolfa za uvredu. Izak mu je uzvratio protutužbom a slučaj je riješen presudom iz ogluhe 5. lipnja 1752.⁶⁹ Salomon i Samuel Luzena moraju platiti kaznu od 15 dukata u roku od osam dana, pod prijjetnjom dvostruke kazne. Izak Mandolfo, pak, mora platiti globu od 12 dukata u roku od osam dana, a za neizvršenje također mu se prijeti dvostrukom kaznom.

Sljedeća parnica između Židovâ dogodila se 17. veljače 1754., u kojoj se međusobno za uvredu tuže Salomon Pardo i Anđelo Terni. Slučaj je riješen odmah sljedećega dana, 18. veljače 1754.⁷⁰

U tužbi od 23. svibnja 1754., Anđelo Terni tuži Izaka Luzenu za klevetu, a dva dana iza toga, samog Ternija tuži Samuel Luzena za fizički napad. Luzena je tvrdio da ga je Terni ošamario pri čemu je lakše fizički ozlijeđen.⁷¹

Manuel Fermi tuži 8. veljače 1758. Samuela i Daniela, sinove Josefa Vita Tolentina, za fizički napad. Tvrdi da su ga udarili kamenom u glavu pri čemu ga je obilila krv. U protutužbi istoga dana Samuel i Daniel tuže Sabata i Manuela Fermija za uvredu i fizički napad s lakšim posljedicama.⁷²

Rafael, sin Mojsija Mandolfa tuži 11. travnja 1791. Rafaela Sabata Mandolfa da ga je udario nogom na Placi i nanio mu lakše ozljede.⁷³

Samuel Luzena tuži 20. lipnja 1791. Nataniela Maestra da ga je uvrijedio neprimjerenim riječima.⁷⁴

⁶⁷ *Lam.Crim.*, sv. 63, f. 210

⁶⁸ *Lam.Crim.*, sv. 62, f. 148v i 149

⁶⁹ *Lam.Crim.*, sv. 117, f. 99v; *Lam.Crim.*, sv. 117, f. 100v; *Criminalia*, sv. 7, f. 7r-7v

⁷⁰ *Lam.Crim.*, sv. 122, f. 55; *Lam.Crim.*, sv. 122, f. 60

⁷¹ *Lam.Crim.*, sv. 122, f. 133v

⁷² *Lam.Crim.*, sv. 128, f. 19v

⁷³ *Lam.Crim.*, sv. 196, f. 130v

⁷⁴ *Lam.Crim.*, sv. 195, f. 49

Rafael Mandolfo tuži 27. veljače 1793. Leona Costantina za fizički napad i uvredu. Rafael je tvrdio da ga je Leon uvrijedio, te uhvatio za kosu i udarao šakama pri čemu je lakše ozlijeđen.⁷⁵

Samuel, sin Rafaela Valenzina, na sudu je 18. svibnja 1793. tvrdio da ga je Izak Maestro napao, udario nogama tako da je pao *niza skaline* te ga još pri tome i vrijeđao.⁷⁶

Jakov Vitali tužio je 15. prosinca 1793. *gastalda* geta Salomona Maestra da ga je uhitio za vrat i vukao za kosu vrijeđajući ga. Pri tome događaju je pretrpio lakše ozljede.⁷⁷

Daniel, sin Samuela Tolentina, optužio je 23. prosinca 1793. Joela Ascolija da ga je lakše ozlijedio napavši ga šakama. Istoga je dana Samuel Tolentino u ime svog sina Daniela podnio tužbu protiv spomenutog Ascolija da mu je sina udario nogama i lakše ga ozlijedio.⁷⁸

Jakob, sin Izraela Parda, tuži 2. lipnja 1794. Josefa, sina Ilije Mandolfa, da mu je zadao udarac nogom u predio genitalija pri čemu je lakše ozlijeđen. Sljedećeg dana je na sudu došlo do pomirbe između dvije strane.⁷⁹

Izrael Maestro i u njegovo ime njegov rođak David Luzena 26. prosinca 1794. tuže Samuela Tolentina da ga je fizički napao i lakše ozlijedio udarajući ga šakama i da ga je udario pljuskom.⁸⁰

Dva dana nakon toga Samuel Tolentino u protutužbi optužuje Izraela Maestra za uvredu i klevetu.⁸¹

Daniel, sin Samuela Tolentina, i u njegovo ime otac, 1. kolovoza 1796. tuže Riku, ženu Sabata Ternija, da mu je sina istukla šakama, pljusajući ga bez ikakva razloga pri čemu je lakše ozlijeđen.⁸²

Takvi primjeri svađa u getu (i izvan njega) još jednom potvrđuju da je u pitanju verbalno i tjelesno (mahom lakše) nasilje. U strukturi kaznenih djela, tijekom 18. stoljeća raste udio djela protiv morala, običaja i ljudskog dostojanstva. Udio kaznenih postupaka za kaznena djela iz koristoljublja u znatnome broju opada između prvih dvaju desetljeća i na toj razini ostaje u trećemu desetljeću. U takvim vrstama zlodjela afektivne naravi (fizička nasilja, uvrede, klevete) dolazila je do izražaja i sezonalnost uvjetovana izglednošću na uspjeh. Način života, pak, utjecao je na kratkoročne oscilacije kriminaliteta, i ovisio je o frekvenciji kontakata kao izvorima sukoba.

⁷⁵ *Lam.Crim.*, sv. 200, f. 56

⁷⁶ *Lam.Crim.*, sv. 200, f. 160

⁷⁷ *Lam.Crim.*, sv. 201, f. 137

⁷⁸ *Lam.Crim.*, sv. 201, f. 144

⁷⁹ *Lam.Crim.*, sv. 203, f. 119

⁸⁰ *Lam.Crim.*, sv. 204, f. 81

⁸¹ *Lam.Crim.*, sv. 204, f. 83

⁸² *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 142v

9.2. Parnice u kojima su Židovi tuženici

U predmetima gdje su Židovi tuženici, na suprotnoj se strani nalazi uglavnom netko od lokalnog stanovništva, ali ih je zabilježeno i nekoliko kad stranci tuže Židove iz Dubrovnika. U prvoj dekadi bilo je sedam takvih, u drugoj također sedam, a u trećoj dvostruko više - 14, što je u skladu s pojavom općega porasta kriminaliteta.

Nosač Stjepan Vincencov optužio je 8. rujna 1711. Židova Natana za štetu na stvarima. Naime, Stjepan je optužio Natana da mu je isparao rukav na novoj košulji. Slučaj je riješen tako da je Stjepan oprostio Natanu i došlo je do pomirbe.⁸³

Antun, sin Ivana Vincenca, tužio je 28. svibnja 1714. Sabata Levija Mandolfa za fizički napad s lakšim ozljedama. Tvrdi da ga je spomenuti Sabato udario dva puta šakama u glavu pri čemu mu je slomio nos i ozlijedio usta te mu je potekla krv. Sabato je podnio protutužbu a ozljede je pregledao *barbier*.⁸⁴

Stefan Baičević Alfieri iz Dubrovnika tuži 30. ožujka 1715. Anđela Cittanovu da mu je udario pljuskom i nanio lakše ozljede.⁸⁵

Mato Šoić iz Bosne je 9. lipnja 1716. tužio Samuela Mandolfa da ga je prevario u trgovini, na što mu je ovaj odgovorio protutužbom za klevetu.⁸⁶

Paolo Paulini tužio je 19. ožujka 1752. Anđela Ternija za napad, pri čemu je pretrpio lakše ozljede. Terni je za istu stvar na sudu podnio protutužbu.⁸⁷

Antun Tomin tuži 5. srpnja 1754. Davida Židova (nije navedeno prezime) da ga je prevario pri prodaji mesa, a David mu se na sudu četiri dana poslije ispričao i stvar je riješena pomirbom.⁸⁸

Božo, sin Nika Sarake, tuži 30. travnja 1755. Davida Luzenu i Mihaela Lazarova Haja da su sagradili zid na njegovoj zemlji i otuđili kamenje od ograde.⁸⁹

Zlatar Kristo Radonić je 26. studenog 1755. podigao tužbu protiv Liona, sina Gabra Valenzina, za uvredu časti, a ovaj je dan poslije podigao protutužbu iz istoga razloga. Ovaj proces je okončan i donesena je presuda.⁹⁰

Vincenzo Sei tužio je 2. studenoga 1756. Anđela Ternija za klevetu a presuda je donesena 30. prosinca iste godine.⁹¹

Vlah Kristo Đurov tužio je 26. lipnja 1758. Daniela, sina Josefa Vita Tolentina, da ga je napao kamenjem i da mu je potekla krv. Ozljede su bile lakše prirode.⁹²

⁸³ *Lam.Crim.*, sv. 58, f. 15v

⁸⁴ *Lam.Crim.*, sv. 62, f. 82v-83

⁸⁵ *Lam.Crim.*, sv. 63, f. 185

⁸⁶ *Lam.Crim.*, sv. 66, f.120v, 123-124v

⁸⁷ *Lam.Crim.*, sv. 117, f. 57

⁸⁸ *Lam.Crim.*, sv. 123, f. 10

⁸⁹ *Lam.Crim.*, sv. 57, f. 97v

⁹⁰ *Lam.Crim.*, sv. 125, f. 177v; *Lam.Crim.*, sv. 127, f. 105

⁹¹ *Lam.Crim.*, sv. 127, f. 105

⁹² *Lam.Crim.*, sv. 130, f. 216v

Nikola Gučetić tužio je 27. studenoga 1760. Biagia Margicha da mu nije platio robu a slučaj je riješen presudom.⁹³

Ivo Valjalo tuži 20. prosinca 1791. Jakova Parda da mu se rugao i smijao dok je išao ulicom iza njega. Ovo je ujedno i odgovor na protutužbu u kojoj Pardo tuži Valjala za uvredu i fizički napad.⁹⁴

Kata, kći pokojnoga Cvijeta Đonovića iz Visočana, 12. veljače 1792. tuži Hanu, ženu Rafaela Valenzina, i njenu sluškinju Đivu da su je fizički napali i lakše ozlijedili nogama i rukama te je izvrijeđali.⁹⁵

Đuro Brandolica iz Čelopeka tužio je Samuela Tolentina u parnici od 1. kolovoza 1792. za fizički napad s lakšim ozljedama. Napad je izvršen nožem a Brandolica je bio hospitaliziran u bolnici Domus Christi zbog uboda u lijevo plućno krilo. Rana nije bila opasna po život, što je posvjedočio kirurg Vincenzo Aleksandar. Donesena je presuda.⁹⁶

Giuseppe Giammaria međusobno se tuži s Danielom Ternijem 21. rujna 1794. za uvredu.⁹⁷

Ivo Rudenjak tuži 1. svibnja 1795. Leona i Lazara Costantina za prijearu. Rudenjak je tvrdio da je skupa s njima dvojicom registrirao *butigu*, ali je u papirima bilo napisano samo njihovo ime.⁹⁸

Vlah Damjan Pantelica tužio je 14. veljače 1796. Josipa Leonova Mandolfa da ga je napao šakama i lakše ozlijedio. Mandolfo je podnio protutužbu a slučaj je riješen dan poslije pomirbom.⁹⁹

Postolar Ivan Mustapić 4. svibnja 1796. međusobno se tuži s Aronom Davida Russom za fizički napad šakama.¹⁰⁰

Vlaho Radić tužio je 19. svibnja 1796. Izaka Sabata Tolentina za uvredu. Tvrdio je da mu je ovaj vrijeđao sestru nakon što je zatražio da mu plati šešir koji je uzeo iz njegove *butige*. Tolentino je odgovorio protutužbom.¹⁰¹

Jela, žena Nika Pećarića, i u njeno ime Kata žena Miha Pećarića tužila je 22. lipnja 1796. Joza, sina Sabata Mandolfa, za fizički napad s lakšim ozljedama. Tvrdila je da je napadnuta šakama.¹⁰²

Kata, žena Miha Pećarića tužila je istog dana sina Jude Costantina i Jozefa Mandolfa za uvredu. Svađa se dogodila oko jedne koze a Kata je tvrdila da su joj vrijeđali i kćerku. Istog dana došlo je na sudu do pomirbe među strankama.¹⁰³

⁹³ *Lam.Crim.*, sv. 135, f. 135

⁹⁴ *Lam.Crim.*, sv. 195, f. 196

⁹⁵ *Lam.Crim.*, sv. 198, f. 52v

⁹⁶ *Lam.Crim.*, sv. 199, f. 10v

⁹⁷ *Lam.Crim.*, sv. 204, f. 10

⁹⁸ *Lam.Crim.*, sv. 206, f. 3v

⁹⁹ *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 20v

¹⁰⁰ *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 64

¹⁰¹ *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 71v

¹⁰² *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 106v

¹⁰³ *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 107

Vlah Stjepan Baltić tužio je 27. ožujka 1797. Daniela Ternija za uvredu nakon što je ovaj njega optužio da ga je nekoliko puta ošamario.¹⁰⁴

Marko Tomašević tužio je 10. lipnja 1791. Rafaela Mandolfa za uvredu.¹⁰⁵

Vlasi Todor Vlahović, Simo Komninović i Savo Jovanović tužili su 5. rujna 1800. Judu Costantina za uvredu grubim riječima. Tvrdili su da ih je uvrijedio nazvavši ih „jebeni jarci“.¹⁰⁶

Osim, kao što je to uobičajeno u ovakvim kontaktima gdje su najčešća (zlo)djela protiv života i tijela te ljudskoga dostojanstva, u spomenutim slučajevima gdje su Židovi tuženici, nalazim i nekoliko sa štetama na stvarima i posjedu te prijevare u trgovini. Tužbe za krađe su vrlo rijetke, gotovo neznatne.

U ovome kontekstu svakako valja obratiti pozornost i na pravni instrument protutužbe kojim su se optuženici često služili u iznošenju obrane a najčešće se odnosio na verbalno i lakše tjelesno nasilje. Sredinom 18. stoljeća, kad je u dubrovačko kazneno procesno pravo tek uvedeno pravo na obranu, došlo je do nagloga povećanja protutužba, što se podudara s općim porastom broja postupaka za ta djela. Mogućnost protutužbe za mnoge prekršitelje, posebice one koji su sudu bili poznati „od prije“, bila je spretan pa i relativno pouzdan način za iznošenje dokaza i aktivno utjecanje na tijek postupka uopće. Svakako, iskusne osobe koje su ustajale protutužbama imale su veće izgledu u povoljan ishod svojih predmeta.

9.3. Parnice u kojima su Židovi tužitelji

U sva tri promatrana razdoblja najviše je tužba u kojima Židovi tuže nežidove. Od ukupno 61 slučaja u tri razdoblja u ovome prvom je 19 takvih tužba, od kojih u dvije Židovi tuže nepoznate osobe. Radi se o jednoj krađi i jednoj šteti na posjedu. U drugome desetljeću pokrenuto je 14 postupaka, a u trećemu 28.

U prvom slučaju koji je pronađen, Jakov Maestro tužio je 12. svibnja 1711. nepoznatu osobu za krađu mesa iz njegove *butige*.¹⁰⁷

Moše, sin Vita Ternija, tužio je 11. studenog 1711. Luku, slugu Marina Kalaiza, i kovača Đura za uvredu i fizički napad s lakšim ozljedama. Rekao je da su ga napali i udarili željeznom predmetom te ga vrijeđali.¹⁰⁸

Rafael Cohen i u njegovo ime sin Aloise tuže 25. ožujka 1713. nepoznatu osobu za štetu na posjedu. Tvrdili su da im je uništena loza koju su posadili ispred kuće i da su im kamenjem razbijena stakla na prozorima.¹⁰⁹

¹⁰⁴ *Lam.Crim.*, sv. 209, f. 58v

¹⁰⁵ *Lam.Crim.*, sv. 209, f. 129v

¹⁰⁶ *Lam.Crim.*, sv. 214, f. 180v

¹⁰⁷ *Lam.Crim.*, sv. 57, f. 161

¹⁰⁸ *Lam.Crim.*, sv. 58, f. 47v

¹⁰⁹ *Lam.Crim.*, sv. 59, f. 212

Manuel Fermi u tužbi od 1. lipnja 1713. tuži Ivana zvanog Skenderbeg (koji se oženio Calais) da ga je lakše fizički ozlijedio udarivši ga nogom.¹¹⁰

Sabato, sin Levija Mandolfa, tuži 28. svibnja 1714. Antuna, sina Iva Orezija, zvanog Klapčina, da mu je nanio lakše fizičke ozljede, što je potvrdio i *barbier*.¹¹¹

Anđelo Cittanova tuži 25. ožujka 1715. Marka zvanoga Papuča (zeta Made Viljarice), da ga je lakše fizički ozlijedio udarajući ga šakama i nogama po licu i glavi. Isti je dan tužio i Stjepana Vragolova za uvrede i fizički napad. Tvrdi da ga je spomenuti Stjepan tri puta udario po tijelu batinom.¹¹²

Sabato, sin Vita Tolentina, tužio je 4. lipnja 1715. Nikolu, sina Marije Kukavice, za fizički napad s lakšim ozljedama. Rekao je da ga je spomenuti Nikola izudarao s puno udaraca u glavu i zadao mu nekoliko pljusaka.¹¹³

Mandolfo (nije navedeno ime) tuži 22. lipnja 1716. Mata Šoića iz Bosne za klevetu. Ovaj mu je odgovorio protutužbom.¹¹⁴

David Levi tuži 12. srpnja 1716. Vincenca (nije navedeno prezime) za fizički napad pri čemu je lakše ozlijeđen.¹¹⁵

Abraham Vitali tuži 3. siječnja 1717. Frana, sina Đura Bube, da mu je dužan i da ga ja fizički napao i lakše ozlijedio. Nakon dva dana na sudu je došlo do pomirbe.¹¹⁶

Abraham Vitali također 3. siječnja 1717. tuži Antuna koji je radio kod Berta koraljara za fizički napad sa lakšim ozljedama.¹¹⁷

Gabriel Valenzin tuži 22. siječnja 1717. Vincenca, sina Petra Leonardija, da ga je fizički napao, pri čemu je lakše ozlijeđen a nakon deset dana na sudu je došlo do pomirbe.¹¹⁸

Salamon Luzena je 23. svibnja 1717. podigao tužbu protiv Nikole, krojača, da mu je na rukama nanio lakše ozljede.¹¹⁹

Manuel Rubini optužio je 14. lipnja 1717. Nikolu Kukavicu da ga ja lakše ozlijedio, što je potvrdio i Florio brijač.¹²⁰

Bene, žena Natana Ambonettija, u svoje i ime svog sina Jude tužila je 6. travnja 1720. Ivana Serafina i Antuna Smerduna za fizički napad s lakšim ozljedama. Ozljede su nanesene kamenom a o tome je svjedočio Luka brijač.¹²¹

¹¹⁰ *Lam.Crim.*, sv. 60, f. 64

¹¹¹ *Lam.Crim.*, sv. 62, f. 81v-82

¹¹² *Lam.Crim.*, sv.63, f. 181v i 183

¹¹³ *Lam.Crim.*, sv.64, f. 13v

¹¹⁴ *Lam.Crim.*, sv. 66, f. 129v-130v

¹¹⁵ *Lam.Crim.*, sv. 66, f. 145v

¹¹⁶ *Lam.Crim.*, sv. 66, f. 166-167

¹¹⁷ *Lam.Crim.*, sv. 67, f. 115v-116

¹¹⁸ *Lam.Crim.*, sv. 67, f. 152v-153

¹¹⁹ *Lam.Crim.*, sv. 68, f. 32v

¹²⁰ *Lam.Crim.*, sv. 68, f. 42v

¹²¹ *Lam.Crim.*, sv. 72, f. 70

Matteo Luzena je tužio 26. travnja 1752. mještane Hodilja za krađu.¹²²

Rafo Costantino tužio je 12. veljače 1754. Osobu, čije je ime izostavljeno, za napad s lakšim fizičkim posljedicama.¹²³

Jakob Barafael tužio je 15. ožujka 1754. Pietra Toma, Albanca iz Skadra, da ga je tri puta šakom udario u lice i lakše ozlijedio.¹²⁴

Lion Valenzin u protutužbi od 27. studenog 1755. protiv zlatara Krista Radonića, optužuje ga za uvredu. Slučaj je riješen presudom.¹²⁵

Izak Luzena tužio je 12. kolovoza 1756. vojnika Marija Sablića da ga je vrijeđao i fizički ga lakše ozlijedio šakama i nogama.¹²⁶

Posljednje desetljeće 18. stoljeća bilo je vrijeme kad se mogućnost tužbe na sudu počela više prakticirati, barem zbog porasta svijesti o pravu i pravdi koja je došla i do Dubrovačke Republike na „krilima“ Francuske revolucije. Moguće je da je i netrpeljivost prema Židovima porasla kako je jačala svijest o skorom i neizbježnom sutonu Dubrovačke Republike gdje je svaki stranac mogao biti potencijalni neprijatelj i doušnik stranim osvajačima. U tom vremenu uložen je i najveći broj tužba židovskoga stanovništva. Donosim neke od njih.

Giuseppe Leon Mandolfo tužio je 18. ožujka 1791. neimenovanoga slugu zlatara Nikole Đurića da ga je izudarao šakama i lakše fizički ozlijedio.¹²⁷

Raffaele Mandolfo tužio je 11. studenoga 1791. Stjepana Zelembača iz Župe da ga je udario pljuskom.¹²⁸

Jakov Pardo je 20. prosinca 1791. tužio Iva Valjala da ga je uvrijedio i udario u prsa pri čemu je lakše ozlijeđen, na što je Valjalo odgovorio protutužbom u kojoj je optužio Parda da mu se rugao i ismijavao ga.¹²⁹

Ismael, sin Rafaela Valenzina, tužio je 28. travnja 1793. Antonija, sina Stefana Dordellija, za uvredu.¹³⁰

Mojsije Levi i Daniel Mandolfo tužili su 25. rujna 1793. Frana Jerkovića i njegovu ženu Madu s Brgata da su ih napali i četiri puta uboli nožem u leđa, pri čemu su lakše ozlijeđeni.¹³¹

Giuseppe Tolentino je 21. studenoga 1793. tužio Petra Prčiću iz Primorja za krađu.¹³²

¹²² *Lam.Crim.*, sv. 117, f. 93v

¹²³ *Lam.Crim.*, sv. 122, f. 55

¹²⁴ *Lam.Crim.*, sv. 122, f. 77v

¹²⁵ *Lam.Crim.*, sv. 125, f. 178v

¹²⁶ *Lam.Crim.*, sv. 127, f. 63v

¹²⁷ *Lam.Crim.*, sv. 196, f. 92v

¹²⁸ *Lam.Crim.*, sv. 195, f. 70v

¹²⁹ *Lam.Crim.*, sv. 195, f. 195v

¹³⁰ *Lam.Crim.*, sv. 200, f. 131v

¹³¹ *Lam.Crim.*, sv. 201, f. 102

¹³² *Lam.Crim.*, sv. 201, f. 124

Lazar Costantino tužio je 10. travnja 1794. Ivana Rudenjaka, zvanoga Barjaktar, za uvredu i klevetu. Optužio ga je za klevetu da je lopov i time uvrijedio njegovu čast i ugled.¹³³

Samuel Ascoli 1. lipnja 1794. tužio je Marka Tomaševića da ga je udario dvjema pljuskama. Sljedeći dan pred sudom došlo je do pomirbe.¹³⁴

Mihael Maestro tužio je 20. lipnja 1794. Frana Palikuću da ga je udario metlom i lakše ozlijedio.¹³⁵

Samuel Ascoli tužio je 23. prosinca 1795. Vlaha Petra Petrovića za uvredu na javnom mjestu, i pljusk. Petrović mu je rekao da je *becco futtuto* („jebeni jarac“).¹³⁶

Josip, sin Leona Mandolfa, tužio je 14. veljače 1796. Vlaha Damjana Pantelicu i vojnika Đura Arbanasina da su ga izudarali šakama. Sljedeći dan na sudu su se pomirili.¹³⁷

Aron, sin Davida Russa tužio je 3. svibnja 1796. postolara Ivana Mustapića da ga je udario šakom u oko i lakše ozlijedio.¹³⁸

Isac Sabatov Tolentino tužio je 19. svibnja 1796. Vlaha Radića da ga je pljusnuo u *butizi* Luke Novakovića, zvanoga Crni. Ovaj je digao protutužbu.¹³⁹

Daniel Vitov Terni tužio je 27. ožujka 1797. Vlaha Stefana Baltića da ga je ispljuskao, a ovaj njega također istoga dana, za uvredu.¹⁴⁰

Izak Tolentino tužio je 4. lipnja 1798. Albanca Pietra Dulcia za uvredu.¹⁴¹

Giacomo Ascoli tužio je 17. lipnja 1798. Marka Picetića da ga je čupao za kosu, udarao šakama i bacio na zemlju, pri čemu je lakše ozlijeđen.¹⁴²

Samuel Ascoli, 10. srpnja 1798. tužio je Vlaha Toma Pravicu za fizički napad šakama, pri čemu je lakše ozlijeđen.¹⁴³

Ismael Rafaelov Valenzin tužio je 19. siječnja 1800. mesara Iliju Miletića da ga je pred jednim svjedokom ošamario i vrijeđao. Ovo je posljednja tužba u ovom razdoblju gdje Židovi tuže nežidove pred dubrovačkim sudom.¹⁴⁴

Uvijek se može postaviti pitanje zašto su Židovi u najvećem broju parnica bili tužitelji. Jedan od razloga mogala bi biti pozicija Židova kao manjine u dominantno katoličkoj sredini Dubrovačke Republike. Iako, kako je već na

¹³³ *Lam.Crim.*, sv. 203, f. 80

¹³⁴ *Lam.Crim.*, sv. 203, f. 118v

¹³⁵ *Lam.Crim.*, sv. 203, f. 125v

¹³⁶ *Lam.Crim.*, sv. 206, f. 153

¹³⁷ *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 20

¹³⁸ *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 63

¹³⁹ *Lam.Crim.*, sv. 207, f. 71

¹⁴⁰ *Lam.Crim.*, sv. 209, f. 57v

¹⁴¹ *Lam.Crim.*, sv. 211, f. 19

¹⁴² *Lam.Crim.*, sv. 211, f. 34

¹⁴³ *Lam.Crim.*, sv. 211, f. 49

¹⁴⁴ *Lam.Crim.*, sv. 214, f. 8v

početku istaknuto, Republika nikad nije pala pod opću „histeriju“ progona Židova, daleko od toga da je stanje za židovsku manjinu bilo sasvim idilično. Pritisnuta zahtjevima inkvizicije i mržnjom prema Židovima koja je u to vrijeme bila česta, i dubrovačka je vlast ponekad morala donositi više ili manje represivne mjere prema svojim nekatoličkim stanovnicima, posebice Židovima. Temeljem toga, i raspoloženje domaćega stanovništva prema Židovima nije bilo uvijek povoljno pa je često dolazilo do sukoba u kojima su oni morali tražiti pravdu pred dubrovačkim sudom.

10. ZAKLJUČAK

Život Židova u Dubrovačkoj Republici može se podijeliti na tri razdoblja: do osnutka geta 1546., od osnutka geta do prijelaza iz 17. u 18. stoljeće i od početka 18. stoljeća do sloma Republike 1808.

Nakon izгона iz Španjolske, Portugala i južne Italije „logična“ točka njihova kretanja je bio Dubrovnik, gdje su također, zbog većeg doseljavanja u početku doživljavali neugodnosti i netrpeljivost. Međutim, ubrzo se pokazao obostrani interes u tranzitnoj trgovini u smjeru Istok - Zapad, pa su se odnosi tada razvijali na drukčiji način.

Godina 1546. označava početak drugoga razdoblja života Židova u Dubrovniku. Tada je osnovan geto, što se može protumačiti kao službeni pristanak dubrovačkih vlasti na njihovu nazočnost u Dubrovniku. Broj dubrovačkih Židova stalno je rastao, i to ne samo iz „trgovačkih“ razloga nego je stupanj tolerancije bio viši nego u drugim sredozemnim gradovima, o čemu svjedoči i činjenica da su pokršteni Židovi dolaskom u Dubrovnik otvoreno slijedili svoju izvornu vjeru. Ipak, osobe koje nisu bile katoličke vjere, nisu mogle dobiti dubrovačko građanstvo.

Tijekom 18. stoljeća stav dubrovačkih vlasti, a tako i Židova prema getu, počeo se mijenjati. Sve su više stanovali izvan njega, uglavnom u sjevernom dijelu Grada. Židovi su se često međusobno sukobljavali, a svađe i sukobe je, na njihov zahtjev, uglavnom rješavao dubrovački sud. Po svemu sudeći, svađe su se najviše ticale neslaganja s *gastaldima*, te se 1747. na vratima sinagoge našlo upozorenje suda svim Židovima da ne smiju uznemiravati i vrijeđati jedni druge pod prijetnjom raznih fizičkih, zatvorskih i novčanih kazna, ili kazne izгона iz grada.

Naravno, ti sukobi i svađe nisu se događali samo između Židova, nego i u brojnim drugim okolnostima gdje su Židovi i prema drugim građanima samo jedna strana u postupku. Na uzorku triju desetljeća, s početka, sredine i kraja 18. stoljeća, može se vidjeti da se većinom radilo o fizičkim napadima s lakšim ozljedama, uvredama, klevetama i manjim prijetnjama. Broj takvih kaznenih djela s vremenom raste, a sudski procesi i presude pokazuju da su Židovi najvećim dijelom tužitelji.

LITERATURA

Braudel, F. (1990.), *Civilizacije kroz povijest*. Zagreb: Globus

Elias, N. (1992.), *Il processo di civilizzazione* (prijevod djela: *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische un psychogenetische Untersuchungen*, I-II). Bologna: 339-355; Spierenburg, *Spectacle:IX*

Janeković-Römer, Z. (1993.), *Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti*. Zagreb: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, vol. 26, no.1: 27-37.

Lonza, N. (1997.), *Pod plaštem pravde, Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU

Miović, V. (2005.), *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546-1808)*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU

Miović, V. i Selmani, N. (2007.), *Turska kancelarija i Acta Turcarum od vremena Dubrovačke Republike do danas*. Dubrovnik: Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU, sv. 45: 235-284.

Stulli, B. (1989.), *Židovi u Dubrovniku*. Zagreb: Jevrejska općina Zagreb, NZMH i Kulturno društvo „Dr. Miroslav Šalom Freiburger“

Švob, M., Brčić, C., Podgorelec, S. (1994.), *Židovi u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na grad Zagreb*. Zagreb: Migracijske teme: časopis za istraživanje migracija i narodnosti, vol.10, no.1: 55-84

Tadić, J. (1937.), *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII. stoljeća*, Sarajevo: La Benevolencia

Arhivski izvori

Lamenta Criminalia (Lam. Crim.), serija 50.3 (Državni arhiv u Dubrovniku)

Criminalia (Crim.), serija 16 (Državni arhiv u Dubrovniku)

Perica Domijan, prof.

Center for Languages
University of Dubrovnik
E-mail: pdomijan@unidu.hr

DUBROVNIK JEWS ON TRIALS IN THE 18th CENTURY

Abstract

During the 14th century, Jews had individually and casually come to Dubrovnik, in greater number after the expulsion out of the Western Mediterranean countries. At the time, Dubrovnik was an increasingly important maritime and merchant city, intermediary trade center between the Balkan countries in its hinterland and other Adriatic and Mediterranean ports and markets. Since the establishment of the ghetto in 1546, its permanent colonization had caused the resistance of certain local environment circles, but with strengthening of the Jewish merchants share in the Balkan trade, the possibility of integration existed, primarily related to economic interests. However, compared to other Mediterranean cities, and throughout the world, Dubrovnik was one of the cities where Jews could easily and peacefully live and work. In the early 18th century, in addition to assigning housing and regular listing of the ghetto inhabitants, the Senate attention was focused on the conflicts, dealing often with the Dubrovnik Criminal Court. The study of crime in the Jewish ghetto was conducted in a sample of three decades of the 18th century (1711-1720, 1751-1760 and 1791-1800), with two directions: types of conflicts between the Jews themselves and when they took just one of the parties, and the seasonal distribution frequency, as well. Researched period results show that the prosecutors were Jews in a number of cases and types of crimes, like those against life and body: physical assaults with minor injuries and consequences. In a somewhat smaller extent were offenses against morals, customs and human dignity, or libel and defamation, besides the mild punishments for the store theft and fraud. The number of crimes increased over time. The third decade shows the highest growth. The annual distributions frequency shows their maximum in the spring and

summer, in May and June, and the minimum in October. Relatively a few judgments were adopted, relating the number of procedures.

Key words: the Republic of Dubrovnik Jewish Ghetto, 18th century, Dubrovnik Criminal Court, the study of crime, types of conflicts, annual distribution

JEL classification: K14